

رنگ برنگیاں نظماں، غزلاں تے گیت
ملک دے مئے پر مئے عظیم بندیاں لئی شعری نذرانہ

نویاں ریتاں تے پرانیوں یاداں

مصنف

شاعر قادر الکلام، ادیب فطرت حضرت

حاجی فقیر اثر انصاری فیض پوری

چھاپن والے

سیٹھا دم جی عبداللہ کبھی والے تاجرت لالہ آباد

75

نویں دور دے نویں تقاضے

روشنی دی جگ جگ، سائنس دے کرشمے، ترقی دی منزل ول اڈاریاں
بیٹے سے دی سادی مرادی زندگی دی تصویر

نویاں رُتیاں تے پرانیاں یاداں

دو جی جلد

از قلم:

عکاس فطرت، قادر الکلام شاعر
حضرت حاجی فقیر اثر انصاری فیض پوری

ناشر

سیٹھ آدم جی عبداللہ بمبئی والے تاجر کتب ناشران قرآن مجید نو لکھا بازار لاہور

رنگ اشاعت

84318

کتاب داناں نوپاں رُتاں تے پرانیاں یاداں

مصنف حاجی فقیر اثر انصاری فیض پوری

سائز 23x36/16

ضخامت 64 صفحات

سرورق تے کمپوزنگ حسنا کمپوزنگ سنٹر حاجی پورہ شرقپور شریف Ph:0333 4164885

مل 65 روپے

تاریخ اشاعت دسمبر 2009ء

ناشر

سیٹھ آدم جی عبداللہ بمبئی والے تاجر گت ٹولکھا بازار لاہور

منگوان دے پتے

فضل قیوم خان بجن بانی اثر انصاری اکیڈمی محلہ مونگیاں شرقپور شریف

قاری ذوالفقار احمد برسالوی، سکنہ موہری برسال براستہ مسہ کسوال تحصیل گوجر خان ضلع راولپنڈی

قمر زمان انصاری بانی اثر انصاری اکیڈمی سکنہ تراپ برب دریاے سواں تحصیل جنڈ ضلع اٹک

عقیل شافی بانی اثر انصاری اکیڈمی گھاٹی مالی پورہ پٹرول پمپ بندر وڈلاہور

انتساب

میں اپنی ایس نکى جنى كى بڑى نون ماضى دى اك بھولى بھالى تے سادى شخصيت اپنے تايابومياں فيروز دين انصارى دے ناں كراهاں جيهدياں ياداں ٹمٹماندے جگنوواں، وانگوں دماغ دے پردياں اتے ڈلھكد ياں نيس۔ اوس بيتے سے وچ جھجھرا ٹھنڈا پانى، لكرى دى تپش نال كى جو اں تے ڈھل دى روئى سفنہ جاپدے نيس۔ اج سائنس دادور دوره اے۔ هر پاسے گها گهيا اے۔ پردل داسكون مك گيا اے تے اخلاقى قدراں گھٹ گهياں نيس۔ ماضى وچ لوكانى سكھ مان دى سى، اج هر پاسے افراتفرى اے۔ مھيدياں داكم هفتياں وچ تے دنان داكم گھنٹياں وچ هور هيا اے پردل پریشان اے۔ اللھ كرے ايہ سائنس دادور ساڈے لئى دلى راحت دا ذريعہ دى بنے۔

عجز آگيس

حاجى فقير اثر انصارى فيض پورى

اثر منزل فيض پور خورد ضلع شيخو پوره شرقي پور روڈ نزد لاهور

042-7910919

0321-4756725

درپن

نمبر شمار	عنوان
۱-	کھجوری پکھے تے اج دے ایئر کولر
۲-	کچی گھانی داتیل تے اج داپر فیوم
۳-	خراس تے فلور ملان دا آٹا
۴-	میلے ٹھیلے، ڈرامے، ٹانگ، راس دھاریے تے اج دا تھیٹر
۵-	خانقا ہواں تے، مکتب مسجدراں وچ اسلامی تے قرآن حدیث
	دے درس تے اجکل دیاں ماڈرن قرآنی درسگا ہواں

پیر طریقت رہبر شریعت یوسف المشائخ پیر سید محمد کبیر علی شاہ صاحب

آف چورہ شریف دے حضور شعری نذرانہ

منیا دنیا پیر جہان اندر رہبر حق تے سچ دا جانا اے
 کیتی بڑی ریاضت اے شاہ صاحب جگ نوں چھاننے پاکے چھانیا اے
 پیر محمد کبیر علی شاہ صاحب اچی شان والے آن بان والے
 عامل ہیگے قرآن حدیث دے نیں نبی پاک والے تے یزدان والے
 پایا فیض روحانی اے ایہناں وافر اوہو فیض اگے ورتا رہے نیں
 راہ سلوک تے فقر غنا دے ایہہ رمزان گر اسرار سمجھا رہے نیں
 کنی وار بلایا خدا فضلوں اپنا گھر اے سد دکھا دتا
 نبی پاک دا روضہ پر نور تکیا حج بیت اللہ دا کرا دتا
 کنے عمرے کیتے نیں شاہ صاحب مقامات مقدسہ جا کے تے
 بلکہ سارے قبیلے نے کیتے عمرے بچے بچے سعادتاں پاکے تے
 ساری دنیا وچ تبلیغ کیتی نبی پاک دا دین کھلاریا اے
 ڈنکے دے نیں چورہ شریف والے لہندے چڑھدے ایہہ چمکاریا اے
 نیریاں شریف دے واسیاں فیض پایا اگے جگ دے وچ ورتا رہے نیں
 پنڈی عید گاہ والیاں فیض پایا سستے قلباں نوں جھون جگا رہے نیں
 علی پورتے نگہ اے پائی پیراں تار جھڈے نیں بیڑے منجھار وچوں
 آلو مہار شریف وی فیض جاری دنیا فیض پاندی آلو مہار وچوں

کرتو شریف تے ہو رکئی آستانے فیض لے کے اگے ورتائی جاندهے
 نقشبندی مجددی رنگ چاہڑھن چورہ شریف دیاں مہراں لائی جاندهے
 ضلع اٹک دی دھرتی اے مہک اٹھی چورہ شریف دے ذرے چمکادے
 کئی جاہل اُجڈان پڑھ پھڑکنے عالم فاضل تے قاری بنا دے
 ابدان تیکر ایہہ فیض اے جاری رہنا ڈنکون گئے ایہناں دے ناں دے نیں
 سید محمد کبیر سبحان اللہ کرم ایہناں دے اتے یزداں دے نیں
 قلم ایہناں دا موتی بکھیردا اے دنیا وچ اے اچا مقام پایا
 چار پنج کتاباں نے لکھ دتیاں علم ادب دی دنیا وچ نام پایا
 ”اذکار کبیر“ کتاب اے ماشاء اللہ دستاویز تصوف روحانی دی اے
 ایہد او جا ایڈیشن وی آگیا اے گویا چمک ایہہ معدن نورانی دی اے
 ”ردائے کبیر“ وی پڑھن دے لائق ہیکنی پردے داری دے مسائل ایس وچ
 پردے داری دا حکم سرکار دتا نیکو کاری تے نیک خصائل اس وچ
 ”چادر اوڑھ تحریک“ اے قائم کیتی پوری دنیا وچ ایہد شمار ہویا
 پنجتر ہزار رداواں وٹیاں سی سر کجے نیں ایسا ایثار ہویا
 ”ام الکبیر“ تصنیف بلند پایہ شاہ صاحب نے کر کمال دتی
 ذکر ایہدے وچ والدہ ماجدہ دا فرمانبرداریاں دی لُج پال دتی
 جیہڑے ماں دی تابعداری کردے اوہناں لئی برکات نے درج اس وچ
 صالحین دے طور طریقے اس وچ بے بہا کرامات نے درج اس وچ
 ”شمع کبیر“ کتاب نایاب تحفہ شاہ صاحب نے حد مکا دتی

سجادہ نشینی دا ہے اعلان اس وچ ایہدے وچ وضاحت سمجھا دتی
 مرید پن نوں بہت ہدائتاں لکھیاں ارشادات لافانی نے ایس اندر
 اکھراکھرا ایہد اچکاں ماردا اے سطران باب نورانی نے ایس اندر
 ”ذکر خلیل“ وی عمدہ تصنیف ہیگی ابراہیم دا ذکر اذکار اس وچ
 اسمعیل“ دی تابعداری دی ہین پختہ احوال ایثار اس وچ
 پو پتراں نے کعبہ بنایا جیونکر ہو ر معجزے وی بیان کیتے
 دنیا جا کے کعبے طواف کردی حشر تیکر نے مولا احسان کیتے
 رب نے بیٹے نے دو عطا کیتے اک ٹہنی دے پھل شاداب دونویں
 مہکاں وٹد دے مہک نرالی دیاں خوش رنگ نے سچے گلاب دونویں
 جناب سید احمد سبطین حیدر نقشبندی مجددی گیلانی ہیگے
 دو جا سید احمد مصطفین حیدر لٹ لٹ کر دے شمع نورانی ہیگے
 مینوں دسیا سارا تعارف سوہنا نال الفت دے کول بٹھا کے تے
 علامہ محمد منشاء تابش ہوراں نازک راز اسرار سمجھا کے تے
 اوہو تعارف میں شعریں سمبوتا مشری الفت پیاردی گھول کے تے
 سید کبیر علی شاہ زندہ باد ہستی اثر دس دتا گنجھل کھول کے تے

بفرمائش: حضرت علامہ محمد منشاء تابش قصوری جامعہ نظامیہ رضویہ اندرون لوہاری گیٹ لاہور

شاعر: حاجی فقیر اثر انصاری فیض پوری

فیض پور خورد نزد لاہور۔ شرق پور روڈ ضلع شیخوپورہ

کھجوری پکھے تے اج دے ایئر کولر

ملاں جمال دین نوں بچپن توں ای اسلامی تعلیم حاصل کرن دا بڑا شوق سی۔
 اک نکے جنے پنڈ رنگیاں جنگیاں وچ پہلوان محمد حیات دے گھر جمیا۔ ایہ پنڈ اک
 برساتی ندی ایک (لیلا) دے کنڈھے آباد اے۔ ایس پنڈ دے آ لے دوالے منونجی
 کنک تے مال ڈنگر دے لئی پٹھے سالہ برسیم مکی جوار دیاں فصلاں دیاں پیلیاں توں اڈ
 جتھوں تیکر نگہ جاندی کلراٹھی دھرتی اے۔ ایس دھرتی اتے ملہے (فراش) کابلی نکر
 تے بیراں دے رکھنیں۔ ایس پنڈ دی وڈی مسیت وچ جمال نے جدوں بغدادی
 قاعدہ پڑھنا شروع کیتا او دوں میاں اعظم ایٹھوں دا مدرس امام تے خطیب سی جیہڑا
 ٹاہلی دی لکڑ دے بنے ہوئے منبر اتے بہہ کے پنڈ والیاں نوں پنجابی زبان وچ وعظ
 سناندا۔ گرمیاں دے سے مسیت وچ پہلاں تے کھجوری پکھے جھلے جاندے۔ جدوں
 اتھے رنگ پوروں مستری خدا بخش ترکھان آیاتاں اوہنے ٹاہلی دی کالی شاہ پوری
 نوں آری نال چیر کے دوگزی تے سواگزی چوڑی پھٹی نوں رندھ کے اوہدے دو
 سریاں اتے لوہے دیا ہکاں ٹھوک کے چھتیر نال لکا دتا۔ بلندے درزی نے چھیٹ
 دی جھالر کلاں نال پھٹی دے نال لادتی تے مسیت دے بوہے دی اتلی سردل اتے

اک لوہے دے چمے وچ لکڑی دی گوٹ رکھ کے پکھے دی لمی رسی گوٹ اتوں لنگھا
 دتی۔ جدوں جمعے دی نماز لئی بھٹیاں دے ڈیرے باقرنگروں، صالح چنگڑ دی ڈھاری
 تے ملہو پنڈ دے وڈو ڈیرے نکی ڈیک (برساتی نالہ) دا پانی ہنڈھ کے آؤندے تاں
 جمال اوہناں دی سیوا ایہ پکھا جھل کے کردا۔ جمعے دی پہلی بانگ توں لے کے دو جی
 بانگ تیکر جمال دی کوشش ہندی کہ اوہ پکھا کھچد ارہوے تے نمازی پکھے دی ٹھنڈی
 جھل وچ سنتاں پڑھدے رہن۔ پاکستان دے بن دے بعد ملک وچ ترقی دے
 منصوبے شروع ہوئے۔ امامیہ کالونی توں بجلی دے کھمبے پنڈی داس تیکر گڈے گئے۔
 ہن پنڈ رنگیاں جنگیاں دے وسنیکاں نوں بجلی لوانی آسان ہو گئی سی۔ پر مسیت
 کملیاں کچیاں اٹاں دی بنی ہوئی سی۔ پنڈ والیاں نے صلاح مشورہ کیتا۔ کچی مسیت
 نوں شہید کر کے پختہ اٹاں دی اساری کیتی جاوے۔ تاں چوہے والی دے قربان علی
 بھٹی دے بھٹھے توں پکیاں اٹاں دیاں گڈاں منگوا کے سیمنٹ دی چنائی کروادتی۔
 مستری سراج نے ایس محمد دین پکھیاں والے کارخانے دے بیج ست راجاں تے
 مزدوراں کولوں چھٹی والے دن دیہاڑی لوا کے مسیت اسار دتی۔ منارے تے
 وچکار لیاں برجیاں بنواؤن لتی ملتان دا اک ماہر راج مختار ملتانیاں بلایا گیا۔ مسیت مکمل
 ہوئی تاں انج لگدا جو یں الف لیلوی سے دے دے کسے بیابان وچ اک موتی چمک رہیا
 ہووے۔ مسیت دے منارے تے دھڑ دھڑ کردی پٹی قلعی والا مسیت دا امتھا دوروں
 نظر آؤندا۔ حکیم خدا بخش نے واپڑا والیاں نوں مل کے بجلی دے دو کھمبے لواد تے تے
 رنگیاں جنگیاں دا پنڈ روشن ہو گیا۔ مسیت وچ چھت والے پکھے لگ گئے تے کھجوری
 پکھے سفنے بن گئے۔ کوڑے تیل دے دیوے دی جاگہ رنگ برنگیاں ٹیوباں تے بلباں

نے لے لئی۔ ادھی صدی انج ای بیت گئی۔ تے بیٹری دے سپیکر دی جاگہ بجلی دے مائیک نے لے لئی۔ پوہ دے لکر کوزیاں وچ ٹھنڈے پانی نال نمازیاں دے ہتھ ٹھردے سن۔ پہلاں تے غوث نائی نے لکڑاں دا بالن بال کے پانی گرم کرن لئی لوہے دی مٹی بنوادی۔ فیر پنڈ دے طالب علماں نے اپنے وڈ وڈیرے نوں ہلہ شیری دے کے گیزر منگوالیا۔ مستری سراج دا پتر ما کھا جدوں سعودی عرب توں چھجاں موہیں دولت لے کے پر تیا۔ تاں اوہنے مسیت وچ ایئر کولر لوادتا۔ دبھ دیاں صفاں دی تھان دریاں اتے رنگے غلچے (قالین) وچھادتے۔ پاکھا سعودی عرب وچ مسجد نبوی دی تعمیر وچ کم کرن لئی تن مہینیاں دیاں چھٹیاں گوار کے چلا گیا۔ دو سال بعد اوہنے اک بھاری رقم دا چیک مسیت دے امام میاں اعظم دے ناں گھلیاتے خط وچ تاکید کیتی کہ جتاں خرچ آوے اپنے پنڈ دی مسیت نوں ایئر کنڈیشنڈ بنا دتا جاوے۔ ایسے پنڈ دا ٹوبا جیلا سعودی عرب وچ سی۔ اوہ مکے پاک وچ مقیم رہ کے حرم شریف وچ چاہ زمزم دی گابھ صاف کرن اتے ماموزی۔ اک چیک جیلے نے گھل دتا۔ اج رنگیاں جنگیاں دی ایس وڈی مسیت وچ پوہ دے لکراں وچ گرمائش تے ہاڑ دیاں لوہندیاں گرمیاں وچ ٹھنڈیاں ٹھارواواں وچ پنڈ دے بندے نمازاں پڑھدے نیں۔ اج جدوں جمعے دے دن پنڈ دے نکلے نکلے بالک مسیت دی صفائی کردے نیں تے حجرے وچوں بوہر لیا کے پھیر دے نیں۔ تاں حجرے وچ اوہناں نوں مستری خدا بخش دے ہتھان دا بنیا لکڑا پکھا نظر آؤندا اے۔ تے اوہنوں اوہ کناں کناں چہ ہتھ لالا کے تکل دے رہندے نیں کہ پرانے دور دے ہتھ نال کھج کے جھلن والے پکھیاں دا عجب ڈیزائن

کچی گھانی دا تیل تے اج دا پر فیوم

سٹھ سال پہلاں متھرا پور وچ جتھے اج احمد علی شیخ دی دکان اے۔ ایہ سارے پنڈ دا ڈیرا ہندا سی۔ اتھے نم دے تے برنے دے چار سنگھنے رکھاں دی چھاویں لوک گرمیاں دی دوپہر لنگھاندے۔ رات نوں ایہناں رکھاں اتے چڑیاں جنور پناہ لیندے تے ایہناں دے تھلے صفاں اتے لیہ ول جان والے راہی پاندھی رات بسر کر کے اگلے دن اپنی منزل ول ٹر پیندے۔ پنڈ وچ پلس آؤندی تاں پنڈ دا چوکیدار جہانا بروالا خلیفے کشمیری ولوں اک میز تے کرسی تھانیدار لئی لے آؤندا۔ سپاہی موٹے وان دی انی منجی اتے بہہ جاندے۔ اتھے ای پنڈ دیاں پنچائتاں تے پر بہہ پنڈ دے جھگڑے جھیردے مکاندے۔ برنے دے رکھدے تھلے اک ٹھنڈے پانی دی کئی جنی کھوہی سی۔ ایہتھوں پانی دے بو کے کڈھ کے لوکائی اپنی تریہہ بجھاندی تے ٹانویں ٹانویں گھراپنے مال ڈنگراں نوں پانی پلاندے۔ کلڑ دی بانگ ویلے مند ماچھی مشک لے آؤندا تے شاہ ویلے تیکر ایسے کھوہی دا پانی پنڈ وچ وڈے وڈے گھراں دیاں گھڑونجیاں اتے ٹکے گھڑیاں وچ بھر دا۔ انج رات دن کھوہی دی بھونی دی چیں چیں کناں وچ رس گھولدی رہندی تے امانت گھمیا ردے کھوتے ہنک ہنک کے کھوہی دی بھونی دے رو لے وچ اپنی وانج ملاندے رہندے۔ مونہہ ہنیرے حقیاں دے چھیکے لوک اتھے اپنے اپنے حقے تازے کردے۔ اونے چرنوں پیر! بدو پنڈ دے چھیکیاں لئی گوہے بال کے اگ تیار کر لیندا۔ پیرے بدو دے دھونیں وچوں چھیکے حقیاں دیاں ٹوپیاں وچ اگ دھردے۔ ہالی چھیکے ہل واہن چلے جاندے۔ کجھ مال ڈنگرا اپنے اگے لاکے کھوہاں ول جاندے۔

ایس پنڈ متھر اپور دا جدی پشتی تیلی جہاناوی اپنا حقہ تازہ کر دا۔ ٹوپی اتے اگ دھر کے گھروں سر ہیوں دا توڑا موہڈھیاں اتے رکھ کے کولہو کول رکھ لیندا۔ تے فیر نم تھلے بنھیا چینا ڈھگا کھول کے کولہو اگے جوندا۔ تے سارا دن کچی گھانی دا تیل بنا ندا رہندا۔ جہانے تیلی دی کچی گھانی دا تیل ادھے ساندل باروچ مشہور سی۔ ایس تیل دی تردی تردی خوبی ایہی سی کہ جدوں پنڈ دے سکاوے وچ نہا کے باؤ ساؤ منڈے اپنے والاں نوں تیل لاؤندے۔ والاں اتے اک عجیب جیہی چمک آ جاندی۔ سارا دن وال کو لے تے ٹھنڈے ٹھار رہندے تے نمی نمی باشنا آؤندی رہندی۔ ساؤن بھادروں وچ ایہ تیل اچاروچ ورتیا جاندا۔ ساؤن بھادروں وچ جدوں مون سون دیاں ہواواں کالے باغ دے لون دے پہاڑاں نال ٹکوا۔ کے ایٹھوں لنگھیاں تاں چھجاں موہیں مینہ وساندیاں۔ تاں متھر اپور دے ماڑے غرے گھر جہانے تیلی دے کولہو دی کچی گھانی دا تیل لے کے پوڑے کڈھدے تے پکوڑے بناندے۔ پنڈ دے جئے سویرے کثرت کردے تاں اوہناں دے پنڈیاں اتے ایہو تیل ڈلھندا۔ ایس خالص تے تازے تیل دی اک خوبی ایہی وی سی کہ سارا سال نہ تے اچارا تے اُلی آؤندی نہ ہمک تے نہ ای کوئی چنگ پیدا ہندی۔ سوڑے نمبو تے انباں دا قدرتی رنگ تے ذائقہ وی برقرار رہندا۔ ایٹھوں دیاں دو جے پنڈاں وچ ویاہیاں دھیاں بھیناں جدوں اچار دی رت وچ اپنے ماپیاں تے بھیناں بھراواں نوں ملن متھر اپور آؤندیاں تاں کنستراں وچ اچار لئی تیل لے جاندیاں۔ ایس پنڈ وچ بجلی آئی تاں جہانا بڈھا ٹھیرا ہو چکیا سی۔ تے اوہدا ڈھگا وی کولہو گیر گیر کے تھک گیا سی۔ جہانے دے پتر اچھونے کولہو دی لٹھ تے گاڈھی چک کے گھر دے ویٹھے دی اک نکرے لاوتی تے تاندلیاں نوالیوں برقی کولہولیا کے فٹ کردتا۔ پورے ساندل باروے پھیلے (عطر تے

خوشبو والا تیل وچکن والے (جہانے کولوں کچی گھانی دا تیل لے کے چنبیلی، رتھلے، آولے، گلاب، موتیے تے رات دی رانی دا خوشبو والا تیل بنا کے وچدے سن۔ ہن اوہ اچھو کولوں برقی کولہو دا تیل لیندے۔ خورے برقی رو دے گزرن نال یاں فیر تارے میرے سر ہیوں، کپاہ تے تلاں دیاں فصلاں نوں کھاواں پین نال کچی گھانی دے تلاں دے مٹھے تیل، وڑینویاں دے سر ہیوں دے تیل تے تارے میرے دے کوڑے تیل وچوں قدرتی باشنا گھٹ گئی۔ تاں مجبوراً پھلیلیاں نوں سینٹ تے ایسنس رلا کے خوشبو والا تیل تے عطر تیار کرنے پئے۔ تیلوں دی غذا ایت طاقت تے حلاوت وی گھندی گئی۔ تاں اچاراں وچالی تے جالے توں بچن لئی سر کے دا استعمال ودھدا گیا۔ تے اج وی سٹھاں ستریں سالاں دے بابے بڈھے ٹھیرے سر ہیوں دے تیل دی قدرتی باشنا نوں ترسدے نیں۔ جدوں کہ ون سونیاں خوشبو ویاں دیاں چار رنگے لیواں والیاں شیشیاں تے لندن دیاں پرفیوماں تے سپرے اج کل دے ماڈرن کڑیاں منڈے ورتدے نیں۔ پر ایہناں شیشیاں اتے فقط لمیاں لمیاں زلفاں تے گتاں والی زنانی دا فوٹو ای ہندا اے۔ وچ کجھ وی نہیں ہندا۔ کئی ماڑے دبڑے قلو پطرہ دے لمے والوں والیاں فوٹو چھاپ کے بنولے دے تیل وچ ایسنس رلا کے روزی دادھندا کر رہے نیں۔ کئی ڈاکٹراں ویداں تے حکیمانے نے وڈے وڈے بورڈ تے بینر لکھوا کے اپنیاں دکاناں اتے لائے نیں تے دعوے کیتے نیں کہ جے اوہناں دا بنیا تیل کوئی گنجا منڈا یاں گنجی کڑی لالوے تاں زلفاں اگ پین گیاں۔ پر ایہ نقلی خوشبو ویاں کچی گھانی دے تیل ورگی مہک تے طاقت کدوں دیندیاں نیں۔ صرف من پرچاواں ای نیں تے چند منہاں پچھوں ولایتی خوشبو آں ہوا وچ مل جاندیاں نیں تے لیڑیاں اتے اپنا داغ چھڈ جاندیاں نیں۔

خراس تے فلورملاں دا آٹا

ادھی صدی پہلاں دی گل اے۔ رابعہ اپنے سارے ٹبر لئی ویسی کنک دا آٹا ہتھ والی چکی اتے پیہندی سی۔ ککڑ دی بانگ ویلے رابعہ اٹھدی کچے ڈھارے وچ دو پتھر دے پڑاں والی چکی وچ گالا پاپا کے چکی چلاوندی رہندی۔ رابعہ نوں ایہ چکی اوہدی ماں حلیمہ نے دتی سی تے اوہدا گنڈ مٹی وچ روں گنھ کے رابعہ نے اپنی ماسی فاطمہ کولوں بنوایا سی۔ اتلے پڑے اتے اک لوہے دی چڑھی لگی سی۔ اوہنوں کسن نال تے ڈھلا کرن نال چکی دا آٹا موٹا تے باریک ہندا سی۔ رابعہ ہر روز شاہ ویلے بھتے ویلے تے شام لئی دو ڈھائی ٹو پے کنک پیہندی۔ کیوں جے اوہ اکثر چکی پیہنی حضرت سیدہ فاطمہ زہریٰ دی سنت سمجھدی سی تے درو و پاک داوزد کردی رہندی۔ رابعہ آکھدی سی کہ خراس دے آٹے وچ برکت گھٹ جاندی اے۔ رابعہ چھاننی نال چھان کے آٹا گنھدی۔ آٹے دی لڑھ نوں گنھ گنھ کے ملائم کردی۔ ویسی گھیو دے پروٹھے پکاؤندی تے پکے کھوہ اتے خوشی محمد معراجدین، تاجدین محمد شریف تے محمد صدیق دی روٹی لے کے جاندی۔ ویسی کنک دیاں ایہ روٹیاں سارا دن نرم رہندیاں۔ ویسی کنک دے آٹے دی لذت، طاقت، حلاوت تے غذائیت اپنی سی کہ رابعہ دائیہ ویسی کنک دے پروٹھے کھا کے سارا دن واہی نیجی داکم کردا۔ پراوہناں نوں کدی بھکھ دے ڈوب نہ پیندے تے نہ ای اوہ دن رات واہی نیجی دا بھارا کم کردے اکدے تھکدے۔

پنڈ کشن پورے وچ دو خراس سن۔ کمالاتے جالا دو بھرا اپنے اپنے خراس وچ
بلداں دی جوڑی جوندے۔ جمعے والے دن ایہ خراساں دی چھٹی کردے۔ پتھر دے
پڑے لوہے دی باری نال چکدے۔ تے لوہے دی چھینی تے ہتھوڑا پھڑکے اوہناں
نوں راہندے۔ ایس چھٹی دے دن اوہناں دے بلدرج کے اگالی کردے رہندے
تے انڈمان دے۔ سال وچ دو واری کمالاتے جالے دے گھر دیاں ناڑ دیاں
تلاں دے کھوپے بناندیاں۔ اوہناں نوں چھیٹ دی ٹاکی نال مڑھ کے خوشی ہوچی
کولوں چڑے دی ڈوری نال جوڑ دیندیاں۔ خراس توں آٹا پیہائی من دے دو ٹوپے
آٹا ملدا۔ ایہ آٹا کمالاتے جالے دے گھر وچ مناں موہیں جمع ہو جاندا۔ کمالاتے
جالا کلڑ دی بانگ توں لیکے بلداں دیاں اکھاں اگے کھوپے بنھ کے سارا دن خراس
چلاندے۔ تے سارے پنڈ دے ٹبراں دا آٹا ایہناں خراساں توں پسدا چاؤل تے
مکئی دی بھیائی دساں سیراں دی دو پڑوپیاں سی۔ ٹاویں ٹاویں گھراں دیاں سوانیاں
کمالاتے جمالے توں روا (سوجی) تے دلیہ وی بنواندیاں۔ خراس دے اتے اک
کلی فٹ کیتی ہندی سی۔ اوہنوں ڈھلی کرن تے کسن نال کنک دا دلیہ تے روا تیار
ہندا۔ اماں عابثہ ایس پنڈ دی سب توں وڈیری تے گھر گھر ہستن سوانی سی۔ اوہ سال
وچ اک دو واری چول، جوار، ٹڈھل باجرے، کنگنی چھولے تے مکئی دا آٹا وی پیہاندی
تے میدہ وی بنواندی۔ اماں عائشہ اینی سیانی کہ اوہ چھولے پیہا کے ویسن دے لڈو
وی بنالیندی تے سارا سال مسیاں روٹیاں پکوڑے وی بناندی رہندی۔ کنک نوں
بھیوں بھیوں کے گالڈی ہتھاں نال مدھ مدھ کے اوہدا نشاستہ بناندی تے پنڈ دے
میلے ٹھیلیاں وچ اپنے ٹبر لئی فالودہ بناندی۔ پنجاب دے سارے پنڈاں وچ اوہوں

انج دے خراس چلدے سن۔ مشینی دور آ گیا تاں ٹھنڈے انجن لگ پئے۔ مشیناں دی
 ٹوٹو دی واج کناں وچ گونجن لگ گئی۔ ایہناں مشیناں دے انجن دا بھارا پہیہ دو چار
 بندے گیرادے کے بھواندے تاں انجن چل پیندا۔ انجن وچوں گزرن والا پانی گرم
 ہو جاندا تے اوہدی نالی باہر کڈھتی جاندی جتھے سارا دن گرم پانی نال پینیاں لیزے
 دھونڈیاں رہندیاں تے نیانے سیال وچ نہاندے رہندے۔ ایہناں ڈیزل دے
 انجن نال چلن والیاں مشیناں اتے ای مونجی چھڑیندی۔ لیف تلیاں تے کتن والی
 روں دے پنچے چلن لگ پئے۔ کنک چھولے تے چولاں دا آٹا پسدا امیدہ تیار ہندا۔
 بجلی دا دور آیا۔ تاں مشیناں برقی طاقت نال چلن لگ پیاں۔ بڈھڑیاں مایاں دی
 چکی میہن ولوں جان چھٹ گئی۔ اک ہور انقلاب آیا۔ آٹا میہن والیاں فلور ملاں لگ
 گئیاں۔ برف دے کارخانے چل پئے۔ مونجی چھڑن والیاں راس ملاں قائم ہو
 گئیاں۔ ہن لکھاں ٹن آٹا دلیہ روا (سوجی) تے میدا ایہناں فلور ملاں وچوں ای تیار
 ہندا اے۔ ہر فلور مل دا اپنا اپنا پتہ تے فون نمبر آٹے دے تھیلے اتے درج ہندا
 اے۔ دس کلو تے ویہ کلو دے تھیلے تے ڈھائی ڈھائی مناں دیاں آٹے دیاں بوریاں
 دے ٹرالے پورے ملک وچ آٹا پڑا رہے نیں۔ خورے برقی رونال آٹے دی برسڑ
 جاندی اے۔ یاں فیر کنکاں نوں کیمیائی چھنکا تے کھاداں نے مدھول دتا اے کہ آٹے
 دی غذائیت تے حلاوت گھٹ گئی اے۔ ہوا لگن نال روٹی پکاندیاں پکاندیاں ای لکڑ
 وانگوں سک جاندی اے۔ دس پنڈراں دن میدہ یاں روا کجے وچ رکھ دیوتاں سنڈی
 لگ جاندی اے۔ دلیہ روا میدہ تے نشاستہ کڈھن دے بعد کنک دا پھوک آٹے
 دے روپ وچ اسانوں بازار وچوں وکدا البھدا اے۔ نہیں تاں حکیم عزیز دین تے

قاری غلام محمد آکھدے ہندے سن کہ کنک دے چھان وچ سیونے جنی طاقت بندی
 اے۔ ایس لئی ان چھاتا آٹا کھان والے کئی بیماریاں توں محفوظ رہندے نیں تے
 جوں دے آٹے وچ ہووے چوکی طاقت لگی اے۔ پراجکل سوئی گیس دے تندوراں وچ
 پکین والیاں روٹیاں نوں کھاہدیاں طاقت دی بجائے کمزوری حاصل بندی اے۔
 بالاں دے ڈھڈاں وچ مِلپ پلدے نیں تے فلور ملاں دا چھان چوکر مچھاں وی خوش
 ہوکے نہیں کھاندیاں۔ ادھی صدی پہلاں جہاں اوکاں نے دیسی کنک دے آٹے
 دیاں پکیاں روٹیاں پروٹھے تے چوریاں کھا دیاں نیں او دکدوں او بناں نعمتاں نوں
 بھل سکدے نیں۔ تاں ای اج وی بابا پھتتا تے اللہ دا دکھتورا گھونے سیاں والی کنک
 دا خراس وچ پیسا آٹا تے اوس آٹے دیاں پکیاں روٹیاں دا سواد تے لذتاں بیان
 کردے نہیں تھکدے۔

میلے ٹھیلے ڈرائے نائک راس دھاریے تے اج دا تھیڑ

چیترا پھکن منینے آؤندے تاں بہار دی رت بھنگڑے پان لگ پیندی۔ ہر
 پاسے ہریالی دا فرش وچھ جاندا۔ سکیاں سڑیاں جڑی بوٹیاں دے آہراں وچوں
 شگوفے پھٹ پیندے۔ ساوا دوشالا پہن کے کھلوتیاں کنکاں دا رنگ سیونے ورگا ہو
 جاندا۔ واہڈھیاں دے ڈھول وجدے کنکاں گاہیاں جانڈیاں تے گھر گھر دانیاں
 دے بوہل لگ جانڈے۔ ہر ماڑا غزباتے غنی تو نگر خوشحال ہو جاندا۔ ایسے رت وچ
 ای ہر پنڈتے ہر دیہات وچ میلے ٹھیلے شروع ہو جانڈے۔ میلے دے دن نیڑے
 آؤندیاں ای صدیاں توں بنے مزاراں نوں اوہدے مجور رنگ روغن کروا کے لشکا
 دیندے میلے والی جگہ دے اچے نیویں تھاواں نوں تھالی ورگا پدھرا کر دیندے میلے
 دے اشتہار چھپدے۔ کوڈی لئی اک دو کلمے پھلی ہلاں نال واہ کے اوہدی مٹی سرے
 وانگ کر دتی جانڈی۔ ڈھولیاں نوں آؤن دی پکی کیتی جانڈی۔ کھوہاں جھلاراں نوں
 ماہلاں پائیاں جانڈیاں۔ پانی تے بالن دا انتظام ہندا۔ لنگر پکان لئی تندور لنبے
 جانڈے۔ چنگیراں تے جھلن والے کھجوری پکھے منگوائے جانڈے۔ درباری قوالاں
 نوں سدے گھل دتے جانڈے۔ مزاراں دے مجور خچراں اتے کھرچیاں دھر کے پنڈ

پنڈو چوں لنگر لئی آنا دانہ جمع کر دے۔ لنگر پکان والے نایاں نوں سنبھے گھلے جان دے۔ ایہناں میلیاں وچ پنجاب دی ثقافت ورتن ورتا تے بول چال نتر کے ساہمنے آ جان دے۔ ون سونے پکواناں دی مہک، بھنگوڑیاں دی چوں چوں مرلیاں، بانسریاں (ونجھلیاں) تے واجیاں دیاں رلیاں ملیاں آوازاں، فالودے، کلفیاں، منیاری تے مٹھائیاں دیاں دوکاناں اتے لوک کیٹھاں تے پنجابی گیت تھر تھلی پادیندے۔ رات نوں میلے وچ تماشا نیاں دے رنگارنگ دے اکھاڑے، سٹیجاں شو تے تھیٹراں دیاں محفلاں سج دیاں۔ گیسماں دے چائن وچ ڈھانیاں جمع ہو کے اپنے روجاں نوں سرشار کر دیاں۔ ہر تھیٹر تے تماشے دے اکھاڑے دے اپنے اپنے اداکار، فنکار، صداکار تے گلوکار ہندے اپنا اپنا معیار تے اپنی اپنی فنی اڈان ہندی۔

میری طالب علمی دا دوری۔ میں اپنی والدہ محترمہ زینب بی بی دی رحلت دے بعد مقامی سکول فیض پور خورد وچوں پنجویں تیکر پڑھ کے درسی تے اسلامی تعلیم لئی محمود کوٹ دی جامع مسجد وچ چلا گیا۔ ایہ پنڈ اپنی نرالی چڑتل پاروں آسے پاسے دے پنڈاں وچ مشہور اے۔ ایہتھوں دے گرگرے بندے اپنی شوکا شاکی پہناوے ورتن ورتا تے ملن گلن پاروں اک منفرد انداز رکھ دے نیں۔ سکھانوالہ تے شاہ بخاری دا میلہ آؤندا۔ تاں ایہناں پنڈاں وچ کوڈی کھیڈن تے کشتی کرن والے منڈے کثرت (ورزش) وچ اضافہ کر دیندے۔ نویاں رومالیاں جانگنیے تے کچھے سواندے۔ باداماں تے خشخاش دیاں سردائیاں، گوشت، گھیوتے ددھ دہیں کھاپی کے اپنا تران و دھاندے۔ میں اک سال محمود کوٹ دی مسیت وچ بیٹری دے سپیکر اتے عشاء دی بانگ دتی۔ میرے استاد میاں محمد صدیق جھروی نے عشاء دی نماز دی

جماعت کرائی۔ میاں صاحب نے مسکرا کے آکھیا۔ دے شاہ بخاری دا میلہ اے۔
 میلے وچ نیڑے دوروں آئے بعضے میلی دو تن دن تے راتاں اتھے ای گزار دے
 نیں۔ پنڈ وچ آئے مہمان پاروں غسٹخانے تے وضو گاہ لئی پانی دی ضرورت ودھ
 جاندی اے۔ ایس لئی مسیت دی کھوہی دی چوکھی بھونی دے۔ چونہہ پاسیں بوکیاں
 نال چار نویاں لاواں بنھ دے۔ میں استاد جی دا حکم سن کے اٹھیا۔ نویاں لاواں لیا کے
 چونہہ بوکیاں نال بنھ دتیاں۔ شاہ بخاری دے مزار وچوں چراغاں دے دن ای
 ڈھولاں دی ککارسنی۔ بیٹری نال چلن والے سپیکراں اتے لوک گیت تے پنجابی مہنگے
 گونج رہے سن۔ شاہ بخاری دے میلے اتے بالی جٹی عنایت حسین بھٹی عالم لوہارتے
 عاشق جٹ دے چاراڈا ڈتھیئر لگدے۔ ایہناں توں اڈ دونہراں دے وچکارے کھلے
 تھاں اتے نکلے وڈے کئی اکھاڑنے سرکساں تے نائکاں دیاں محفلاں جم دیاں تے
 انج ساری رات رولے رپے وچ بیت جاندی۔ ایہناں میلیاں ٹھیلیاں وچ فن کار
 آکے اپنے اپنے کرتب دکھاندے تے دال روٹی جوگے پیسے کماندے۔ بانڈر کتے
 تے بکرے والا مداری اڈ جمع ملا لیندا۔ رچھ والا کرکوبٹے دی چھاویں محفل لالیندا۔
 طوطے والا رلی نجومی پنڈاں وچوں آئے دیہاتیاں نوں فالوں پا کے بختاں دیاں
 گلاں دسدا۔ سپاں والے سوہاگے سوہاگے جیڈے اڑدے تے دھاگے نالوں باریک
 سب سپیاں تے دو مونہاں دیاں پٹاریاں رکھ کے نیول تے سب دی لڑائی
 دکھاندے۔ ہر مرض دا علاج کرن دا دعویٰ کردے۔ پڑیاں تے سنہری روپہی گولیاں
 وکدیاں۔ ساہ کھنگ دے تے لاغر بندے کجھ خوراکاں مل لے کے کھیسے وچ پا
 لیندے۔ اک پاسے گلوکار خالد حسین کھوکر تے عاشق لوہار دا سرکس تھیئر بندا۔

جیہدے وچ تن اکھاں والی کڑی، چونہ ہتھاں والا منڈا، دو جیاں والی بائی، جڑے ہوئے دھڑاں والے دو بابے پنجاں لتاں والی بکری، دوسراں والا چھاتے پیراں تیکر لے والاں والیاں ڈانٹاں ورگیاں شکل دیاں بلاواں وکھا کے پیسے کماندے۔ ایہ عجوبے لکڑی دے بند صندوقاں تے ہوادار پنجریاں وچ تاڑے ہندے۔ ایہناں سرکساں دے باہر کپڑے دے بینراں اتے اندر لے عجوبیاں دیاں رنگین مورتاں تے کشش والے فقرے سطران لکھے ہندے۔ سرکس دے سامنے پھٹے اتے کدی رومانی جوڑا آکے (بیٹری دے سپیکروچ گونجدے فلمی تے لوک گیتاں) اتے رقص کردا۔ ناچ ہندے، کدی نوکیلیاں ٹوپیاں والے مسخرے تے واؤنے (نکے نکے قدماں والے گٹھ مٹھنیے بیبیاں تے مرد) آکے لوکاں نوں ہساندے۔ ایہناں میلیاں وچ تھیڑاں دے اگے گھبرونو جواناں دیاں قطاراں جلیب کھانڈیاں، سگریٹ بیٹری پیندے تے پان چبانڈے دسدے۔ گلاں وچ موتیئے دے ہار، گٹھاں نال گلاب تے موتیئے دے گجرے، بھڑکیلے لباساں وچ تے طریزاں والے کڑتیاں وچ ایہ نو جوان گھرو اپنی جوانی، زندہ دلی تے بڑکاں وکھاندے رات گزار دیندے۔ ایہناں تماشیناں نوں پورا ورہا ایہناں میلیاں دی اڈیک رہندی اے۔ مال ڈنگر چران والے چھیڑو، ٹھے دتھے وڈھن تے کترن والے کامے، ہل تے سہاگے واہن والے واہی وان اپنے اپنے وڈ وڈیریاں نوں اک دودناں داکم سونپ کے میلے وچ آجانڈے۔ اڈاڈ ناواں دے تھیڑاں وچ پنجاب دا کلچر، ثقافت تے نال نال ادب علم تے زبان دانی اتے وی چائن پیندا۔ کئی شاعراں دے نغمے گائے جانڈے، ایہناں تھیڑاں وچ بڑے بڑے وڈے فنکاراں، گلوکاراں، صداکاراں تے مزاحیہ اداکاراں نے صدیاں توں لے کے

اپنیاں اپنیاں صلاحیتاں دے دیپ جگائے۔ انج لوکائی نوں تفریح لبھدی رہی تے فن کاراں نوں اپنا فن دکھان دا موقعہ میسر آؤندا۔ سکے اک بو بھجھے توں دو بے بو بھجھے وچ چھٹکن لگ پیندے تے انج دو تن دناں وچ صاحب مزار دا سالانہ میلہ اک نرالی جج دھج تے آن بان نال مکمل ہو جاندا۔ ایہناں میلیاں وچ راس دھاریے آکے اپنے اپنے فن دی جوت جگاندے تے ساری عمر لوکائی اوہناں دے جمعیاں تے فن نوں یاد کر دے رہندے۔ ایہناں محفلاں وچ ہا سارا ساوی ہندا۔ ہجر جدائی دے غمگین گیت وی الاپے جاندے تے وصال دے نغمے وی گائے جاندے۔ نصیحت آموز گلاں حاصل ہندیاں تے تفریح تفریح وچ ای فنکار اپنے اپنے تجربے مشاہدے تے فن وی تماشا نیاں نوں دکھا دیندے۔ جدوں میرا بچپنا سی میں محمود کوٹ وچ اسلامی پڑھائی لئی مقیم ساں۔ میں چار سال ایس پنڈ وچ گزارنے تے چار واری سکھانوالے تے شاہ بخاری دامیلہ دیکھن دا موقعہ ملیا۔ اک واری میں جامع مسجد دے چومکھئے دیوے دے سامنے کتابت دی مشق کر داساں کہ کوٹ محمود حاجی ملک رحمت علی شبر نے بازار دے پاسیوں مسیت دی باری وچوں مینوں السلام علیکم کہہ کے لاگے بلایا۔ آکھن لگے۔ آؤ ذرا استاد بھرارل شاہ بخاری دے میلے وچ جھاتی مار آئیے۔ مینوں ہن ہور کسے نوں اڈیکن دی کیہ لوڑی۔ ایس پنڈوں نہر دے کنڈھے کنڈھے ٹردے میلے وچ آگے۔ ساڈے اگے چھ بے کھے نظا پور، ممرا، جلاپور، آرائیاں، ککڑی پور، پھریانوالہ، شرقپور شریف، پرانی بھینی، غازی پور، قلعہ لال سنگھ، ناظر لبانہ، ایپور، مرزا پور، فتوالا، چواہر پور، متھر پور، گنیش پور، منڈی فیض آباد (دھوکھا منڈی) تے ریحانوالے وچوں لوکائی ہم ہما کے آرہی سی۔ اوس سے ایہو میلے ای فقط تفریح دا بہانہ سن۔ ایہتھوں تیکر کہ شاہ

بخاری دے آل دوالے دے پنڈاں دے قریبی رشتے دارا وہناں دے دھیاں پتر
تے بھین بھرا پورے پنجاب دے شہراں وچوں آ کے رلت کر دے سن۔ میں جدوں
ملک شہر دے نال میلے وچ اپڑیا۔ ہر پاسے گہما گہمی سی۔ گیسماں دے چانن نے اکھاں
نوں چسھاں کر دتا۔ ایہنا ریش سی۔ کہ موہڈھے نال موہڈھا کھیہ رہیا سی۔ اپنی بھینڑ وچ
ڈگے تل نوں دھرتی تیکر اپڑن لئی وہیل نہیں سی۔ ہر پاسے ہاے ای ہاے سن۔
نوجوان گہر ڈا دھورائے بڈھے ٹھیرے اپنے ہانیاں نال ہتھاں وچ ہتھ پا کے ٹہل
رہے سن۔ سرکساں تے تھینڑاں دے اگے پھنیاں اتے خسریاں دا ڈانس تے
ادا کاریاں ویکھن وچ لوک رجھے سن۔ تھینڑاں وچ سٹیج دے اتے لوک داستاناں
دہرائیاں سنائیاں تے دکھائیاں جاندیاں۔ کھلے اکھاڑیاں وچ وی لیلی مجنوں، گلزار
حنیف، دلا بھٹی تے نوراں، ہیرا، نجھا، پورن بھگت تے شکنتلا جیسے نائک دکھائے
جاندے۔ ایہناں ڈرامیاں وچ اوس سے دے لباس پ کے فنکار ادا کاری دے جوہر
دکھاندے۔ ہر ڈامہ اللہ پاک دی حمد نال شروع کر دے۔ فیر سرکار مدنی دی نعت پڑھی
جاندی۔ سٹیج سیکرٹری اج دی محفل وچ دکھائے جان والے ڈرامے دا مختصر تعارف تے
نچوڑ دس کے ابتدا کردا۔ مثال دے طور پورن بھگت بارے اوہ دسدے۔ سیالکوٹ وچ
اک راجہ حکومت کرداسی۔ اوہدیاں دوسوانیاں سن۔ اک دانان اچھرہ تے اک دانان
لونان سی۔ راجے دا اک پتر پورن سی۔ جیہڑا بڑا ای نیک تے بڑا ای فرمانبردار سی۔
راجے نے اک دن پورن نوں بارہاں سالان پچھوں بھوہرے وچوں کدھ کے دربار
وچ بلایا۔ انے چر وچ اک کرسی رکھ دتی جاندی تے اوہدے اتے راجہ آ کے بیٹھ
جاندے۔ اوس سے دے مطابق اوہدے لباس بندے، سلور پلاسٹک دے بنے موتیاں دی مالا

تے کچدے ہار ہندے۔ تاج وچ سنہرے تے تمکن والے روپلے کچدے منگے
 جڑے ہندے۔ آل دوال اک دو وزیر مہدی تے اک دو دربان آکھلونڈے۔ راجہ
 اپنے دور دی زبان وچ مخاطب ہندا۔ فیر اک راس دھار یا اداکار نو جوان پورن دے
 بھیس وچ سامنے آجاندا۔ رانی اچھرہ تے رانی لوناں دے سین وی دکھائے
 جاندے۔ کدی کدی چلدی کہانی دے دوران اک بندہ پٹاس والا اک موٹے جتے
 دے ننگے دھڑنگے بندے دے ڈھڈا تے پٹاساں مار مار کے تماشیناں نوں ہساندا۔
 حالات حاضرہ تے زمانے دی ٹور بارے مسخرے گل کردے۔ ایہ جگتاں سن سن کے
 ڈھڈیں پیڑاں پے جاندیاں۔ سین دے مطابق سازاں اتے، ہجر فراق وصال تے
 غمی خوشی دے شعر پڑھے جاندے تے گیت گائے جاندے۔ طبلے، ڈھولکی، چمٹا، بانسری
 ، مرلی (ونجھلی) دمن چھانے تے گھنگرو وڈاں دے لچھے لے اک پاسے موقع وی تاڑ
 وچ ہندے۔ سین دے مطابق اوہ ساز و جاندے۔ اداکاراں دے پیراں وچ گھنگرو
 وی بھھے جاندے۔ انج رقص سرور دی محفل جا پن لگ پیندی۔ ویلاں ہوکیاں
 جاندیاں۔ لوکائی اپنے جذبے تے قدر دانی دکھان لئی اٹھ اٹھ کے روپے دیندی۔
 اک نکر وچ گیساں دے چانن وچ ای لیزے پاؤندے۔ سرخی پونڈرلا کے موقع دی
 مناسبت نال روپ بدل دے رہندے۔ انج ساری رات بیت جاندی۔ کھتیاں ترنگڑ
 نیلے فلک اتے ایہ شادمانیاں تک تک کے ہسدے۔ فلک تریل دے موتی ایہناں
 تماشیاں اتے وساندا۔ جنگلاں وچ جل کٹراں دیاں جلیاں تے تتر بٹہ راں دیاں
 واجاں مدھم پے جاندیاں۔ آخر فجر ویلے کٹڑی بانگ ویلے دی رفتار دسدی۔ دھمی دا
 تارا چڑھدا تے میلے وچ آئے میلی تے دوجی لوکائی نوں بیٹے ویلے دا احساس ہندا۔
 شفق پھٹن تیکر ایہ شور شرابا جاری رہندا۔

خانقاہواں تے مکتب مسجدواں وچ اسلامی تے قرآن حدیث دے درس تے

اجکل دیاں ماڈرن قرآنی درسگاہواں

جدوں انسان نے دنیا تے آکے کائنات دیاں رنگینیاں تے من کھجویں
نظارے ڈٹھے تاں اوہ بڑا متاثر تے خوش ہویا تے اپنے آل دوالے دیاں شنیں
بارے دو جے بندیاں نوں اشارے کنائیاں نال دسیا۔ جدوں انسان نے بولنا سکھیا۔
تاں کائنات دی ہر شے نباتات، معدنیات تے جمادات دے ناں رکھے۔ پھل
سبزیاں جڑی بوٹیاں بارے جانکاری حاصل کیتی تے اک دو جے نوں ہر شے دانناں
دسیا۔ ہر شے دی گھاٹ تے وادھے توں واقف کیتا۔ مٹی دادور۔ پتھر داسماں۔ کانسی
تے لوہے دا زمانہ بیتیا تے اج ایٹمی دور آ گیا اے۔ انسان نے لکھنا پڑھنا سکھیا تاں
پہلاں پہل دھرتی اتے لکیراں واہ کے اک دو جے نوں مفہوم سمجھایا۔ فیر شنیں دیاں
مورتاں بنا بنا کے دل دی گل دو جے بندے نوں دسی۔ حروف پنجی ایجاد ہوئے۔ حلق دی
آواز نے اکھراں داروپ دھار لیا تے حرفاں دی صورت دے مطابق حلق وچوں
آوازاں کڈھیاں۔ دنیا دے ہر علاقے وچ اکھراں دی شکل اڈاڈ بن گئی۔ انج ہر
دیس دی اپنی بولی تے اپنی اپنی تحریر نے روپ دھار لیا۔

انبیاء کرام نے اپنی اپنی امت نوں اللہ پاک دے احکام زبانی دے۔ فیر اللہ پاک دے حکماں دیاں آئیاں نوں کتاب دی صورت وچ لکھوا لکھوا کے اپنی اپنی امت نوں تعلیم دتی۔ ہر مذہب تے ہر فرقے وچ اوس دھرم دی تعلیم دین لئی عالم فاضل پیدا ہندے رہے تے اپنے نبی رسول دی تعلیم نوں بعد وچ آؤن والی لوکاں تیکر اپڑاندے رہے۔ دنیا دے سارے ملکاں دے مبلغاں نے اپنے اپنے دین دا پرچار کیتا سی تے مذہباں دی تعلیم تے پیغام انج ساری دنیا وچ اپڑیا۔ جین مت دے جینیاں بدھ مت دے بدھیاں (بھکشوواں) ہندو مت دے بہمنیاں (پروہتاہی) آتش پرستاں دے (گبراں مجوسیاں تے پارسیاں) بٹ خانیاں دے پجاریاں، یہود نصاریٰ دے عالماں عیسائیاں دے (فادر، پادریاں، راہباں) فطری دین دے منکر (داہریاں، سرخیاں) تے دین اسلام دے حافظ قاریاں، عالماں فاضلاں، مفسراں، محدثاں، مفتیاں تے فقہیاں نے اپنے اپنے دین نوں اپنے مسلک تے اپنے اپنے خیالاں نوں پھیلاں دے تے لوکاں تیکر اپڑان دے آہر کیتے۔ انج زبانی درس تے تحریری تعلیم دا آغاز ہو یا۔ حروف تہجی یاں حروف ابجد دا ارتقاء وی بڑا دلچسپ اے۔ پرانے زمانے وچ لکھن دے فن توں پہلاں دل دے مطلب دے اظہار دا اکو ذریعہ اشارے کنایے۔ لکیراں یاں بھدماں تصویراں ہندیاں سن۔ ہولی ہولی ایہناں تصویراں نوں مختصر تے مخفف کر کے حرف بنائے گئے۔ ایہناں حرفاں دی ایجاد داسہرا فونٹقی قوم دے سراتے بھد اے۔ ایہ قوم حضرت نوح علیہ السلام دے پتر سام دی اولاد وچوں سی تے طوفان نوح دے بعد ایہناں ای دنیا وچ جتھے پہنن، ہنڈان، عمارتاں تے شکار کھیڈن دے اوزار بنا کے ترقی کیتی۔ اوتھے ایہناں سب

توں پہلاں حروف تہجی تیار کیتے۔ چین تے جاپان توں علاوہ ساری دنیا نے اپنی ضرورت دے مطابق ایہناں نوں ورتیا۔ یورپ وچ جیہڑے لاطینی تہجی دے اکھر رائج نہیں اوہ ایسے قونقی تہجی توں بنائے گئے نہیں تے اوہناں دا الفابیت اے جیہڑے الفاتے بیٹا دا مرکب اے۔ ایہ لاطینی زبان دے پہلے دو حرف نہیں تے قونقی الف تے ب دے ہم آواز نہیں۔ موجودہ عربی حرف وی قونقی دا ای اک روپ اے کہ قونقی قوم وی عرباں وانگوں سامی نسل سی۔ ایسے ای رسم الخط وچ رسول اکرم ﷺ نے حبش دے شاہ نجاشی نوں خط لکھوا کے گھلیا سی۔ آنحضرت ﷺ دے دور دی تحریر تے قونقی خط وچ اک رلت نظر آؤندی اے۔ اتھے چار قسماں دے حروف تہجی دتے جا رہے ہیں۔ جہاں دا مقابلہ کر کے جانکاری حاصل کرو۔ تے لطف اندوز ہوو۔

قونقی ابجد (جیوں کھے)

پرانے یونانی اکھر (جیوں کھے)

عربی ابجد (جیوں کھے)

ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ل م ن و ہ ی

اردو ابجد (جیوں کھے)

ا ب پ ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش

ص ض ط ظ ع غ ف ق ک گ ل م ن و ہ ی

لسانی تے تحریراں دے عالماں نے دسیا اے کہ ہندی خط آرامی طرز توں بنیا

اے۔ تے آرامی خط وچ دی فونتی طرز دے خط دی ای رکھ سی۔ اردو خط عربی طرز
تحریر دا اک نواں روپ اے۔ ایہوں نستعلیق آکھدے نیں۔ ایہدے وچ
37 حرف نیں ایہدے مقابلے وچ فارسی دے 32 تے عربی دے 29 اکھر نیں۔
عربی تحریر نسخ وچ ہندی اے۔ انج ای دنیا دے اڈاڈ ملکاں وچ اڈاڈ رسم الخط تے اڈاڈ
زبانناں کنیاں۔ مثال دے طور اتھے جویں سندھی زبان دے ارتقاء دا ذکر کر رہیا
ہاں۔

پاکستان دے سندھ دے صوبے دے وسیکاں دی مادری زبان اے۔ عربی
رسم الخط وچ لکھی جاندی اے۔ ڈاکٹر نبی بخش خاں بلوچ دی سوچ وچاردے مطابق
سندھ دی مقامی ہندی دی آریائی زبان ذی ڈلھک اے۔ جیہدے اتے پرانیاں
صدیاں وچ دراوڑی، داروئی، ایرانی تے ترکی واہراں دیاں زبانناں دے اثر پئے۔
اسلامی دور وچ عربی دے اثر تھلے سندھی زبان دی ترقی دا اک نواں باب شروع
ہویا۔ ہن عربی زبان بارے جانکاری لوو۔

دراصل عربی زبان اک سامی زبان اے۔ جنہوں یورپی افریقہ، مشرق قریب
تے شرق وسطہ دے انی کروڑ توں ودھ لوک بولدے نیں۔ خدا دی آخری
کتاب (قرآن مجید) ایسے زبان وچ نازل ہوئی۔ ایس لئی ایہوں مسلماناں دی
پاک زبان دا درجہ حاصل اے۔ غیر عرب مسلمان ملکاں مثال طور پاکستان، بنگلہ دیش،
برونائی، ایران، انڈونیشیا، ملائیشیا تے ترکی دے تعلیمی اداریاں دے نصاب وچ عربی
زبان شامل اے۔ کجھ غیر مسلم ملکاں وچ جتھے مسلمان وڈی تعداد وچ ہن۔ او تھے
عربی زبان دے مدرسے قائم نیں۔ جتھے قرآن مجید حدیث تے فقہ دی تعلیم دتی

جاندى اے۔ اصل وچ عربى زبان عرب دے آل دوالے دے جزیریاں دے خانہ بدوش قبیلیاں دی زبان اے۔

ایہد سب توں پرانا کتبہ 328ء دا لکھیا ہو یا ملیا اے۔ ستویں تے اٹھویں صدی عیسوی وچ عرباں دی سیاسی قوت ودھی تے ایہدے نال نال پوری دنیا وچ عربی زبان کھلنی شروع ہو گئی تے ایہنے عرب توں باہر اوہناں علاقیاں دیاں زبانان نوں وی اپنے رنگ وچ رنگیا۔ جیہڑے علاقے عرباں دے ماتحت سن۔ جہاں علاقیاں وچ عرباں دے نال سوداگری دے تے تجارتی تعلق قائم ہوئے۔ اوہناں وچ فارسی، ترکی، ملائی، سواحلی (سمندر دے کنڈھے تے جزیریاں دے چھیریاں دی زبان) سنڌھی تے ہسپانوی زبانان سرے اتے نیں۔ اج کل دی عربی زبان قرآن مجید دی پاکیزہ زبان توں بالکل مختلف اے تے ایس زبان وچ مراکش، الجزائر، لیبیائی، مصری، شامی، فلسطینی، عراقی، حجازی تے نجدی اڈا شاخاں تے لہجے نیں۔ ایہناں وچ اکھراں دے خزانیاں دا بولن چالن تے تلفظ دا بڑا فرق اے۔

عرب دے پاک شہر مکے وچ حضرت عبداللہ دے گھر نبیاں دے امام آخری نبی مدینے دے تاجدار کائنات دے سردار حضرت محمد رسول اللہ ﷺ دی ولادت 20 اپریل 571ء بمطابق 9 ربیع الاول پیر دے دن (بعضے 12 ربیع الاول آکھدے نیں) ہوئی۔ والد حضرت عبداللہ سرکاراں دی ولادت توں کچھ مہینے پہلاں پردہ پاگئے سن۔ ماں داناں آمنہ بنت وہب اے۔ دادا عبدالمطلب نے محمدناں رکھیا۔ قریش دے رواج دے مطابق پیدائش توں بعد 3 دن تیکر حضرت آمنہ فیر حضرت ثویبہ دادوھ پیتا۔ اک ہفتے بعد دائی حلیمہ سعدیہ دے سپرد کرتے گئے۔ حضرت حلیمہ دا

ہوا ز قبیلے دی شاخ بنو سعد نال تعلق اے۔ لگ پگ چار ورہے حلیمہ سعدیہ دے گھر گزارن دے بعد والدہ کول مکے وچ آگئے۔ چھ سالوں دی عمر وچ والدہ دا انتقال ہو گیا۔ تاں پرورش تے کفالت دی ذمہ داری آپ دے داوا عبدالمطلب نے لئی۔ اٹھ سالوں دی عمر وچ دادا پیا لہ پا گیا۔ تاں آپ دے چاچے ابوطالب نے آپ نوں پالیا۔ حضور پاک ﷺ نے اپنے چاچے ابوطالب دے نال باران ورہے دی عمر وچ بصرے تے شام دا تجارتی سفر کیتا۔ دو جا سفر مکے دی اک امیر خاتون حضرت خدیجہ بنت خویلد دے تجارتی مال لئی کیتا۔ حضرت خدیجہ نے آنحضرت ﷺ دی ایمانداری دیکھی تاں شادی دا سنیہا گھلیا۔ آپ دی پنچی سالوں دی عمر وچ چالی سالوں دی عمر دی حضرت خدیجہ نال نکاح ہو گیا۔ بی بی صاحبہ بیوہ سن۔ چالی سال دی عمر وچ مکے دی اک غار حرا وچ آپ اتے پہلی وحی اتری۔ تے ایس وحی دا سلسلہ لگ پگ تری سالوں تیکر رہیا۔

قرآن مجید اوہناں اسمانی ہدایتاں دا مجموعہ اے۔ وحی دے نزول توں بعد آپ نے اسلام دی تبلیغ کرنی شروع کر دتی۔ تاں عام لوکاں نے آپ دی گل نوں نہ منیا پر آپ تعلیم دیندے رہے۔ تھوڑے لوک آپ دے ذہن وچ آگئے تے بہتے مخالف بن گئے۔ مکے والیاں نے اک رات آپ نوں شہید کرن دا منصوبہ بنایا۔ اوس رات آپ اللہ پاک دے حکم دے نال اپنے پیارے یار حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ نال مکیوں ہجرت کر کے یثرب (مدینہ) آگئے۔ ہجرت دے بعد اسلام دا اک اہم دور شروع ہو یا جسے تاریخ دارن بدل دتا۔ کفر تے شرک دے ہنیرے مک گئے۔ اک خدا دی تعلیم دا چائن ساری دنیا وچ پھیل گیا۔ تا تو انان نوں قوتاں مل گئیاں۔

مظلوماں دی سنی گئی۔ اوہ عربی جیہڑے جمہوریاں دھیاں نوں ٹوئے وچ دفن کردے سن۔ عالم فاضل بن گئے تے اک مثالی قدسیاں دا ٹولہ بن کے خیر دی راہ اتے نڑ پئے۔

ایہ ہجرت اک زبردست انقلاب لے کے آئی۔ مدینہ وچ آپ نے کچی پیڑی تے واضح ریاست دی عینہہ رکھی تے اپنی زندگی وچ مکے نوں فتح کر کے عرب دے جزیریاں اتے اپنا جھنڈا جھلا کے اک زبردست تے طاقتور حکومت وچ بدل دتا۔ آپ دے وصال تیکر عربی زبان بولن والے اک مذہب تے اک جھنڈے تھلے اکٹھے ہو چکے سن۔ ایہناں لوکاں نے بعد وچ کھلر کے اوس ویلے دیاں دو طاقتور بادشاہیاں ایران تے روم دی اٹ نال اٹ و جادتی۔ تے عرباں دے جھنڈے اندلس توں لیکے چین تیکر جھلن لگ پئے۔ آپ نے جیہڑے فطری دین اسلام دی تبلیغ فرمائی۔ اوہدے من والے ایس ویلے دنیا دے ہر ملک دنیا دی ہر گٹھ آ پھرے سمندراں وچ سگوں اوہناں توں پار اچے پریتاں اتے چوڑے میداناں وچ صحراواں تے سنگھنے جنگلاں توں اوس پاسے دیاں آبادیاں وچ موجود نہیں تے آپ دے امتیاں دی تعداد عیسائی مذہب دے من والیاں توں اڈ ہر مذہب دے پیروکاراں توں ودھ اے کائنات دے سرور صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم دا وصال 8 جون 632ء بمطابق 11 ہجیرہ دے دن مدینہ منورہ وچ ہویا۔ تے ایسے شہر وچ آپ دار و رضہ پاک اے۔ جتھے دن رات فرشتے تے انسان عقیدت نال دروداں سلاماں دے گجرے پیش کردے نیں۔ آپ بڑے شفقت کرن والے ترس کھان والے تے وڈے توں وڈے دشمن نوں معاف کرن والے سن۔ بے آسرا، مسکیناں، یتیمان، معذوراں تے

بیواواں دی مدد کرن والے تے پناہ سن۔ بالاں تے شفقتاں کرن والے غریباں دے مونس بیماراں تے دکھیاں دے غمگسار سن۔ تریٹھ سالوں وی اپنی پوری حیاتی وچ کسے کولوں اپنا ذاتی بدلہ نہ لیا تے دشمنوں اتے قابو پا کے اوہناں نوں معاف فرماندے رہے۔ آپ بھکھے رہ کے بھکھیاں نوں رجان والے پانا پرانا پا کے دوجیاں نوں خلعت فاخرہ دین والے غریباں دے ملجا، یتیمان دے ماویٰ، فقیری اتے مان کرن والے توکل، قناعت، استغنا، شکر، صبر، رضا، فیاضی، ایثار تے عبادتاں دا اپنے عمل نال دنیا نوں سبق دے گئے تے آپ دے امتیاں نے آپ دے حکماں نوں اگے اپڑان لئی درس قائم کر دتے۔ اللہ پاک دے بعد جے کوئی ہستی اے تاں آپ سرکار دی خوبیاں والی شخصیت ای اے۔ بمصداق حضرت سعدی شیرازی

بعد از خدا بزرگ توئی قصہ مختصر

آپ دے اتے نازل ہويا۔ قرآن مجید مسلماناں دی مقدس کتاب اے۔ ہدایتاں دا مسودہ اے۔ عظمتاں دا منارا اے۔ جیہڑا آنحضرت اتے بانی سالوں توں ودھ سے وچ اڈاڈا مقاماں اتے اڈاڈا سہمے وچ تے اڈاڈاھیاں دے روپ وچ نازل ہويا۔ ایہنوں آخر الکتاب، ام الکتاب تے فرقان وی آکھیا گیا اے۔ قرآن دے اجزائوں سورت تے سورت دے اجزائوں آیت آکھدے نیں، قرآن مجید وچ قرآن دا اکھر چھیاٹھ واری آیا اے۔

آنحضرت ﷺ دے دور وچ قرآن مجید ستھیاں وچ ونڈیا سی۔ تابعین دے دور وچ مہینے دے تیہہ دنوں دی نسبت نال تیہہ سپارے بنائے گئے۔ ایہ حضرات اک مہینے وچ پورا قرآن پڑھدے سن۔ ہر سپارے دا ناں اوہدے پہلے

اکھراتے رکھیا گیا۔

قرآن مجید اڈاڈا موقعیاں اتے بائی سالاں توں ودھ سمے وچ حضرت جبریل علیہ السلام دے ذریعے رسول پاک ﷺ اتے نازل ہندار ہیا۔ سب توں پہلاں آنحضرت ﷺ دی حیاتی وچ چالی سالاں دی عمر وچ سورہ اقرء دیاں آیتاں حرا غار وچ 1۔ نبوی باراں فروری 610ء نوں مکے وچ نازل ہوئیاں تے آخری آیت ۱۱

ھ مطابق 632ء نوں حج الوداع دے موقعے اتے الیوم اکملت لکم

دینکم نازل ہوئی۔ آنحضرت ﷺ دی حیاتی وچ قرآن مجید لکھیا تے جاچکيا

سی۔ تے بہتے صحابیاں نے یادوی کر لیا سی۔ پر جے ایہ کتابی روپ وچ نہیں آیا سی۔

حضرت ابو بکر صدیقؓ نے اپنی خلافت دے زمانے وچ حضرت زید بن ثابت کولوں

لیہنوں اک جلد وچ جمع کروایا۔ اوہناں دی وفات دے بعد ایہو نسخہ حضرت عمر فاروقؓ

دے گول آیا تے حضرت عثمانؓ نے حضرت حفصہ کولوں ایہ نسخہ لے کے اپنے خلافت

دے سمے وچ اوہدیاں ست نقلیاں کروا کے اڈاڈا مکاں وچ گھل دتیاں۔

قرآن مجید وچ اک سو چوداں کل سورتاں نیں۔ جہاں نوں رکوع وچ ونڈیا

گیا اے۔ چھیا سی سورتاں مکے شریف وچ اتریاں تے اٹھائی سورتاں مدینے پاک

وچ نازل ہوئیاں۔ مکی سورتاں وچ عقیدے، اخلاق تے نبیاں پیغمبراں دے احوال

قوماں دیاں نافرمانیاں تے عذاب تے قہر تے جزا سزا داذ کراے۔ مدنی سورتاں وچ

امر تے نواہی نیں۔ 43ھ وچ حجاج بن یوسف نے قرآن مجید اتے اعراب لائے۔

86ھ وچ نقطے لائے گئے۔ خلیل بن احمد بھری نے زیریاں زبراں پیشاں شداں

مداں تے ہمزے لائے۔ قرآن پاک قریشی لغت وچ نازل ہويا۔ بھاویں دو جے

عربی قبیلیاں دے لہجیاں وچ پڑھن دی اجازت سی۔ پراگے چل کے اختلاف ہو گیا۔
تے حضرت عثمانؓ نے صرف قریشی لغت نوں سند بنایا۔

قرآن پاک اسلامی عقیدے تے قانون دا بنیادی خزانہ اے۔ ایہدے
مضمون حیاتی دے سارے شعبیاں اتے گھیرا پاندے نیں۔ اسلامی فقہ وچ سنت، فیر
اجماع دے بعد قیاس دا درجہ اے۔

قرآن پاک نوں اللہ دا کلام مننا اسلام دے مڈھلے عقیدے وچ شامل اے۔
مسلماناں دے عقیدے مطابق قرآن پاک ہر طرح دے وادھے گھائے توں محفوظ
اے تے ایہدی حفاظت دا وعدہ خود خدا نے کیتا اے۔

قرآن پاک دے مطلبیاں دی تشریح نوں تفسیر آکھدے نیں تے ایہ اک
بوہت وڈا علم اے۔ ایہ آخری الہامی کتاب اللہ تعالیٰ دے آخری نبی حضرت محمد ﷺ
اتے حضرت جبریل دے ذریعے بائی سال پنج مہینے تے چوداں دنوں وچ نازل
ہوئی۔ ایہ دنیا وچ سب توں بوہتی تے ہر ویلے تے ہر مقام اتے پڑھی جان والی کتاب
اے۔ قرآن دا اکھرا قراء وچوں نکلیا اے۔ جیہدا مطلب پڑھنا اے۔ قرآن دا
مطلب ہو یا اوہ کتاب جیہڑی گھڑی مڑی پڑھی جاوے۔ اللہ پاک نے ایہدی
حفاظت دا ذمہ خود لیا اے۔ ایسی لئی ایہدے وچ قیامت تیکر کسے طراں دی کوئی
تبدیلی ہو ای نہیں سکدی۔ قرآن حکیم تیہہ سپاریاں اتے کھلریا اے۔ ایہدیاں ست
منزلاں تے اک سو چوداں سورتاں نیں ہر سپارے نوں چار حصیاں وچ ونڈیا گیا
اے۔ پہلے حصے نوں الربع دو جے حصے نوں النصف تے تیجے نوں الثلثہ
آکھدے نیں۔ انج ہر سپارہ چونہہ حصیاں وچ پورا ہندا اے۔ قرآن حکیم وچ چوداں

سجدے، پنج سواٹھونجہ رکوع تے چھ ہزار چھ سو چھیا سٹھ آیتاں نیں۔ سب توں وڈی سورت البقرہ تے سب توں مکی سورت الکواثر اے۔ سورت یسین نوں قرآن مجید وادل آکھدے نیں۔ سورہ العلق نازل ہون والی پہلی سورت اے۔ قرآن حکیم دے اک اکھرنوں پڑھن اتے دس نیکیاں ملدیاں نیں۔ ایہدے پڑھن نال نہ صرف انساناں نوں روحانی تسکین ملدی اے سگوں نگہ تیز دل صاف تے دماغ تازہ تے تر ہندا اے۔ قرآن حکیم ای اوہ کتاب اے جسے عربی زبان نوں سد اسد الٹی محفوظ کردتا اے تے عربی زبان بارے فضیلت بیان ہوئی اے۔ کہ قیامت نوں جنت وچ سارے جنتیاں دی زبان وی عربی زبان ہووے گی۔ سورۃ القمروچ اللہ پاک نے ایہنوں آسان کتاب قرار دتا اے۔ تے فرمایا اے کہ یقینی طور قرآن پاک نوں نصیحت دے لئی سوکھا کردتا اے۔ تاں ہے کوئی ایہدے کولوں نصیحت حاصل کرن والا۔

قرآن پاک نوں پہلے سے وچ یاد کر لیا جاندا سی۔ قاری قرآن پاک پڑھ پڑھ کے لوکائی نوں سنا دے سن۔ خطیب منبراں اتے جمعے دے وعظ وچ ایہدی تفسیر بیان کردے۔ کاتب ایہنوں اوس دور دے چین دے بنے ہوئے کاغذ، ہڈیاں، بھانڈیاں دیاں ٹھیکریاں، کھجور دے ریشے تے انجیر (پکواڑا) دے پتراں اتے لکھ لیندے۔ فیر دنیا دے ہر دور وچ قرآن پاک دے ان گنت قلمی نسخے تیار ہندے رہے تے دنیا دے ہر ملک تے ہر گٹھ وچ اپڑے۔ دنیا دی ہر زبان وچ قرآن پاک دے معنے تے تفسیراں لکھیاں گئیاں۔ نیوز کاغذ توں لے کے دنیا دے قیمتی توں قیمتی کاغذ، کپڑے، قیمتی دھاتاں سونے چاندی پتل سلور تے لوہے اتے دنیا دے ہر رنگ وچ قرآن پاک کنندہ تے رقم ہندا آیا۔ بلڈنگاں کوٹھیاں تے بنگلیاں، درساں، سکولاں

تے عوامی تھاواں اتے قرآن پاک دیاں آیتاں تبرکاً لکھیاں گھیاں۔ عاملاں نے قرآن پاک دیاں آیتاں دے تعویذ لکھ لکھ کے پیچیدہ دیرینہ تے پوشیدہ مرضاں نوں مکایا۔ زاہداں نے خفی جلی جلیاں پاپا کے تے ریاضتاں کر کر کے جنگلاں پہاڑاں صحراواں تے دریاواں وچ قرآنی آیتاں دے چلے کیتے۔ رمضان شریف وچ قرآن پاک نوں عشاء دی نماز توں بعد نماز تراویح وچ پڑھیا جاندا اے۔ جدوں بچے دی پیدائش ہندی اے قرآنی آیتاں اوہدے کن وچ سنایاں جان دیاں نیں۔ لمیاں عمراں والے بابے تے مائیاں قرآن پاک نوں سینے نال لائی رکھدے نیں۔ قریب المرگ بیماراں دے سامنے سورت یسین تلاوت کیتی جان دے اے۔ تاں بے مریض نوں شفا ہو جاوے یاں فیر اوہدا آخری سفر آسنانی نال طے ہو جاوے۔ قرآن پاک دے نزول شان تے فضیلت بارے ہر ملک وچ سیمینار تے پاکیزہ محفلاں منعقد ہندیاں آرہیاں نیں۔ سرکاری تے غیر سرکاری محفلاں نوں قرآن پاک دی تلاوت نال شروع کیتا جاندا اے۔ جنازے قل ساتے تے چالھیے وچ بستے توں بہتا قرآن مجید پڑھ کے مرن والے دی روح نوں بخشیا جاندا اے۔

سائنس دا دور آیتاں قرآن پاک نوں بڑے امی من موہنے تے دلکش رنگاں وچ تے عمدہ کاغذاتے چھاپیا گیا۔ دنیا دے نامور تے شہرت والے قاریاں دی آواز وچ ایہدے کیسٹ تے وڈیوفلماں بنیاں۔ قرآن مجید اج تیکر لکھاں کروڑاں ارباں دی تعداد وچ چھپ چکیا اے۔ پکیاں پیڈیاں سنہری تے روپہلی جلدیاں پنھانیاں گھنیاں۔ ریشم اطلس تے قیمتی غلافان وچ لکھیا جاندا اے۔ بیل بوٹیاں والیاں رحلاں بلے اتے تے صندوق قریاں وچ ادب نال رکھیا جاندا اے۔ بے بہا پبلشران نے

قرآن پاک چھاپ چھاپ کے رعایتی ہڈیے اتے لوکائی تیکر اپڑایا۔ اسلامی کتاباں، داستاناں تے قرآن پاک وچکن والیاں نے اپنے سراں اتے پنڈاں چک چک کے قریہ قریہ پنڈ پنڈ، قصبے تے شہراں وچ اپڑایا۔ قرآن پاک دی تعلیم ہر گھروچ کڑیاں منڈیاں نوں دتی جاندی اے۔ محلے دے بڈھے بابے تے مائیاں اپنے اپنے علاقے دے کڑیاں منڈیاں نوں مفت تعلیم دیندے نیں۔ مسیتاں، خانقاہواں تے درساں وچ قرآن پاک دی تعلیم دتی جاندی اے۔ مقامی تے بیرونی کڑیاں منڈے قرآن پاک حفظ کردے نیں۔ صرف نحو تے تجوید نال وی پڑھدے نیں۔ کڑیاں لئی الگ مدرسے قائم ہوئے تے منڈیاں لئی اڈ درسگا ہواں ہر دور وچ بن دیاں رہیاں نیں تے بن دیاں رہن گیاں۔ بالاں نوں قرآن مجید پڑھاون والے استادان تے استانیان نوں بالاں دے مایاں نے ہر طرح دی معاونت تے خدمت کیتی اے۔ پرانے زمانے وچ استادان نوں رئیس تے جاگیر دار ہاتھی گھوڑے جوڑے (خلعت) گاواں، مچھاں تے پیلیاں وی دتیاں جاندیاں رہیاں نیں۔ درساں وچ بالاں دی خوراک کپڑا تے دوا داروتے رہائش مفت دتے جاندے نیں۔

چھپی صورت وچ قرآن پاک دا پہلا نسخہ جیہڑا عربی زبان وچ 989ء وچ اٹلی دے شہر ونیس دی سائنٹو میکلبہ دی لائبریری وچوں ملیا اے۔ عربی رسم الخط وچ چھپن والا ایہ قرآن پاک جرمنی دے شہر ہمبرگ وچ تیار ہو یا سی۔ ایہدے بارے میلان یونیورسٹی وچ عربی زبان تے ادب دے استاد پروفیسر سر جولویا نے دسیا کہ ایس چھپے ہوئے قرآن پاک نوں 1537ء وچ پاگانینی دے دو بندیاں نے آہرنال شہر ونیس وچ چھاپیا سی۔

دینی درسوں وچ قرآن پاک حدیث پاک تے فقہ دی تعلیم قابل استاد بڑی شفقت، پیار، عقیدت تے مہر الفت نال دیندے آرہے نیں۔ خانقاہواں، مکتب مسجد تے دینی درسوں وچ قرآن پاک دی تعلیم بڑی گوہ نال جاری ساری اے۔ اسلامی تعلیم وچ آنحضرت ﷺ دے قولان، حکماں تے ارشاداں بارے مڈھ توں لے کے ہن تیکر مسلماناں نے رسول پاک دی سنت دی تقلید نوں بڑی اہمیت دتی اے۔ کیوں ہے؟ آنحضرت ﷺ دا ہر قول تے ہر فعل اللہ پاک دے حکم دے مطابق سگوں اوہناں دی تشریح ہند اسی۔ ایس لئی حدیث پاک وی مسلماناں لئی ایمان دا انگ ہن گئی تے اوہناں نے آنحضرت دے قول سننے کن تے عمل نوں اپنیاں اکھاں نال ڈٹھا سی تے صحابہ کرام نے آنحضرت دے قولان تے ارشاداں نوں تابعین تیکر اپڑایا۔ جہاں نے رسول اللہ دا زمانہ نہیں تکیا سی۔ تابعین نے ایہ قول تبع تابعین نوں اپڑائے۔ اوس سے اسلام مراکش توں سندھ تیکر کھل چکیا سی تے رسول اکرم ﷺ تے صحابہ کرام دے زمانے دیاں وی دونسلاں گزر چکیاں سن۔ ایس لئی ضروری ہو گیا سی کہ آنحضرت ﷺ دے ارشاداں نوں جیہڑے اوس سے تیکر سینہ بسینہ ٹرے آؤندے سن تے شخشاں دے حافظے وچ محفوظ سن۔ اوہناں نوں کتابی صورت وچ جمع کردتا جاوے تے حدیثاں دی صحت تے کمزوری نوں پرکھن دا کوئی معیار مقرر کردتا جاوے۔ انج اسماء الرجال دی نینہہ نکلی۔ تے محدثین دا اک گروہ پیدا ہو یا۔ جہاں نے حدیثاں نوں اکٹھا کیتا تے اوہناں نوں روایت تے وراثت دے اصولاں اتے پرکھیا۔ تے ضعیف تے قوی، صحیح تے غیر صحیح حدیثاں نوں اڈا کیتا۔ اوہناں نے حدیثاں دی تلاش وچ دور دراز دے سفر کیتے تے راویاں دے بارے بڑی تحقیق کیتی

کہ اوہ معتبر ہین یاں نہیں۔

حضور ﷺ نے قصاص دیت، حرمت مدینہ، حرمت مومنین تے قیدیاں نال سلوک کرن دے بارے حضرت علی رضی اللہ عنہ کولوں اک صحیفہ لکھوایا۔ جنہوں صحیفہ علی آکھدے نیں۔ حضرت عبداللہ بن عمرو بن العاص (متوفی 63ھ) نے لگ لگ اک ہزار حدیثاں دا مجموعہ مرتب کیتا۔ جنہوں صادقہ آکھیا جاندا سی۔ بعد وچ اوہناں حدیثاں نوں مسند امام احمد وچ شامل کر لیا گیا۔ حضرت سمرہ بن جندبؓ، حضرت جابر بن عبداللہؓ، حضرت انس بن مالکؓ، ہمام بن مدبہؓ، حضرت ابو ہریرہؓ، حضرت ابن مسعودؓ، حضرت سعد بن عبادہؓ، حضرت عبداللہ ابن عباسؓ، حضرت امام حسنؓ تے حضرت ابو موسیٰ اشعریؓ نے وی حدیثاں دے مجموعے مرتب کیتے۔ حضرت عمر بن عبدالعزیز 99ھ وچ خلیفہ بنے۔ تاں اوہناں نے کہہ دے امام شعبہ مدینہ منورہ دے امام زہرہ تے شام دے امام مکول کولدن حدیثاں دے مجموعے تیار کروائے۔ حدیثاں دا اک مجموعہ امام مالکؓ (المتوفی 179ھ 795ء) نے خلیفہ ہارون رشید دے سے وچ مدینہ وچ مرتب کیتا۔ جیہداناں موطا اے۔ پر حدیثاں دے مرتب کرن دا اصل سماں تیسری صدی ہجری (نویں صدی عیسوی) اے۔ ایس زمانے وچ حدیثاں دیاں چھ کتاباں بخاری، مسلم، ترمذی، ابوداؤد نسائی تے ابن ماجہ مرتب ہوئیاں۔ جیہڑیاں صحاح ستہ دے ناں نال مشہور ہین۔ پر صحیح بخاری تے صحیح مسلم نوں سبھناں اتے فضیلت اے۔ ایہناں توں اڈ مسند امام احمد بن حنبلؓ (المتوفی 241ھ 855ء) تے مشکوٰۃ مرتبہ ولی الدین تبریزی حدیثاں دیاں بہترین کتاباں ہین۔ حدیث دا اوہ حصہ جیہدے وچ راوی بیان کردا اے کہ میں فلانے توں سنیا۔ سنداں اکھواندا اے تے

رسول پاک ﷺ دے قول نوں جیہڑا روایت کر دالے اوہنوں متن آ کھدے نیں۔ جیہڑیاں حدیثاں وچ رسول پاک ﷺ نے ایہ فرمایا کہ ایہ گل اللہ پاک نے فرمائی اے اوہنوں حدیث قدسی آ کھدے نیں۔ جیہڑی حدیث سند وچ معتبر راوی ہندے نیں اوہ غیر منقطع ہندی اے۔ اوہنوں حدیث قوی کہندے نیں تے جیہڑے وچ معتبر راویاں دا سلسلہ کٹ جاوے اوہنوں حدیث ضعیف آ کھدے نیں۔ صحت دا دارو مدار عام طور تے سندا تے ہندا اے۔ قرآنی تعلیم دے نال نال اسلامی درسوں وچ حدیث پاک دی تعلیم وی دتی جاندی اے تے پوری دنیا وچ حدیث پاک دے درس قائم دائم نیں۔

فقہ دے اختیار دے دائرے وچ مسلماناں دے سارے مذہبی سیاسی معاشی تے سماجی مسئلے شامل ہین۔ فقہ اوہناں سارے معاملیاں نوں قرآن حدیث دے قائم قانوناں دے چائن وچ حل کر دالے۔ جیہڑے مسلماناں نوں اپنی ذاتی حیاتی تے عوامی زندگی وچ پیش آسکدے نیں۔ اسلامی فقہ وچ کسے امر نوں قانوناً نیڑن لئی چار اصول منے گئے نیں۔ قرآن، سنت، اجماع تے قیاس

شروع شروع وچ صرف قرآن تے حدیث دے مطابق معاملے دا تصفیہ کیتا جانداسی۔ پر جدوں اسلامی مملکت دیاں حداں وسیع ہوئیاں تے نوں نوں مسئلے پیدا ہوئے تاں فقہیانے صحابہ دے اجماع تے قیاس نوں وی اصول من لیا۔ اجماع دا مطلب اے کسے گل اتے بوہت سارے لوکاں دا متفق ہونا۔ ایہ اوہناں حکماں وچ سنداے جنہاں دے بارے نہ تے قرآن پاک وچ کوئی حکم اے تے نہ ای حدیث وچ کوئی واضح حکم۔ مسلماناں دی اکثریت دے نیڑے صحابہ کرام دا اجماع معتبر

اے۔ فقہ دے علم اتے سب توں پہلاں مالک بن انس نے اک کتاب لکھی۔ فرامام ابوحنیفہ تے امام ابو یوسف نے اوہنوں ودھایا۔ اوس زمانے وچ قیاس دے بارے اختلاف ہويا۔ جیہڑے اک فقہ وچ قیاس نوں نہیں من دے اوہ اہل حدیث (غیر مقلد) اکھواندے نیں تے جیہڑے قیاس نوں اہمیت دیندے نیں اوہ اصحاب الرائے مشہور ہین۔ فقہ دے چار امام منے جاندے نیں۔ امام ابوحنیفہ، امام شافعی، امام مالک، امام احمد بن حنبل، ایہناں دے پیروکار حنفی، شافعی، مالکی تے حنبلی اکھواندے نیں تے سب اہل سنت و الجماعت وچ شامل ہین۔

فقہ دے اک امام ابوحنیفہ 80ھ 699ء وچ پیدا ہوئے تے 150ھ 767ء وچ پردہ پاگئے۔ آپ دا اصل ناں نعمان بن ثابت اے تے ابوحنیفہ کنیت اے۔ آپ دا والد کوفے دا اک تاجر سی۔ امام صاحب نے بہت سارے مقاماں دا سفر کیتا تے اوس دور دے نامی گرامی علماواں کولوں قرآن تے حدیث دی تعلیم پائی۔ آپ دے دے دے عالم عام طور اتے حکماں دی ظاہری صورت نوں واجب الاجتماع سمجھدے سن پر آپ دا مسلک اوہناں توں وکھرا سی۔ آپ حکماں دی علت اتے زور دیندے سن۔ مکے تے مدینے دے ظاہر پرست علماواں تے فقہاء دی مخالفت دے باوجود وی آپ دے مسلک نوں شہرت ملی۔ مشرق قریب وسط ایشیا تے برصغیر پاک تے ہند دے مسلماناں دی اکثریت فقہ حنفی دی پیروکاراں۔ امام ابوحنیفہ دے نامی گرامی شاگرداں وچ امام ابو یوسف تے امام محمد شیبانی ذکر دے لائق نیں۔ امام ابوحنیفہ نے خود کجھ نہیں لکھیا۔ آپ دے نظریاں تے فتویاں نوں آپ دے شاگرداں تے عقیدت منداں نے جمع کیتا۔ عباسی خلیفہ منصور دے سہ وچ نفس زکیہ دے بھرا

ابراہیم نے بغاوت کیتی۔ تاں امام صاحب نے اوہدی تائید کیتی۔ منصوبے تے حکم نال آپ قید کردتے گئے تے قید خانے وچ ای وفات پائی۔ سب توں پہلا اسلامی تعلیم دا درس آنحضرت ﷺ دے مبارک دور وچ آپ دی ای عالی مرتبت ذات اقدس سی۔ نبوی مسجد وچ اصحاب صفہ تے اسلامی یونیورسٹی دا درجہ پالیاسی۔ فیر آپ دے صحابہ کرام نے بیابان پریتاں شوکدے سمندراں سنگھنے جنگلاں تے صحراواں توں اگے جا کے لوکائی نوں اسلامی تعلیم تے سرکار مدینہ دے حکماں دا درس دتا۔ مسلمان تاجراں نے دنیا دیاں ساریاں نکراں وچ جا کے اسلامی تعلیم دتی۔ اسلام اک عالمگیر تے مکمل دین اے۔ ایہدی ہر اک گل انساناں دی بھلیائی اے۔ ایہدی کوئی گل فائدے توں خالی نہیں۔ ایس لئی دین اسلام دی تعلیم نے ہندومت، جین مت، بدھ مت، یہود و نصاریٰ سکھ مت تے عیسائیاں دے اتے وی چنگا اثر پایا۔ تے اوہ وی مسلمان ہندے گئے۔ ہر دسی تے ہر نگری وچ اسلام دے مبلغاں نے اپنی بت توں ودھ اسلامی درس دتے۔ میں بچپنے وچ اپنے پنڈ فیض پور خوردی جامع مسجد قاریاں وچ قرآنی درس دا اک نظارہ تکیا اے۔ ایہ درس پورے پنجاب وچ مشہور سی۔ قاریاں دے درس دے بانی قاری چراغ دین جٹ فیلی دے تے دیوبندی مسلک دے پیروکار سن۔ اوہناں دے پتر قاری غلام محمد تے قاری الہ یار نوں مسجد وچ قرآنی تعلیم دیندیاں ڈٹھا۔ فیر قاری عبدالمنان داسماں تکیا۔ دور دراز توں علم دے پیاسے اپنے ماپے بھین بھراتے گھر بار نوں چھڈ کے اتھے آؤندے سن۔ مقامی طالب علم تاں سویرے سویرے ای قرآن پاک پڑھ کے گھراں نوں پرت جاندے۔ کئی سکول جا کے پڑھدے تے کئی واہی بیچی لئی بھوہاں تے چلے جاندے۔ غیر مقامی طالب علم

سارا دن مسیت وچ ای رہندے۔ وارو واری طالب علم فجرے شام روٹی دے ویلے اک بہت وڈی پرات سراتے چک کے کھان پین داسا مان اکٹھا کردے۔ اک ڈول وچ سویرنوں لسی تے شام نون ددھ لیاؤندے۔ دو بجے ڈول وچ ساگ دال آلو منگرے گوشت تے دو بجے سالن پائی جاندے۔ ناشتے دے ویلے دوپہر تے شام نون روٹی ٹکر دے دسترخوان وچھائے جاندے۔ استاد جی سارے طالب علماں نون اوہناں دی مرضی تے موقعہ محل دی مناسبت مطابق روٹیاں چاؤل کھیرتے باؤلی ونڈ دے جاندے۔ ڈیگرویلے ایہ طالب علم کپڑے دے سیتے تھیلے (جھولے) ہتھ وچ پھردے تے گھر گھر جا کے آٹا لیاؤندے۔ آٹا و سچدے تے اپنے اخراجات گھراں نون جان آؤن لئی بھاڑا کرایہ صابن تیل تے دوادارو خرید لیندے۔ اوس دور دے طالب علماں وچوں قرآنی تعلیم پا کے اج کئی بندے کئی تھاواں اتے قاری حافظ خطیب مفتی تے عالم فاضل بن کے درس چلا رہے نہیں تے کئی سرکاری تے غیر سرکاری اداریاں وچ عزت دی روٹی کما رہے نہیں۔ تے اوہناں دی اولاد وچوں کئی پروفیسر ڈاکٹر تے وکیل بن چکے نہیں۔ ایہناں طالب علماں نون لوکی نی خوشی دی محفل وچ پنڈ دے گھراں وچ بلا کے چنگاروٹی ٹکر وی کھواندے۔ لیرہ التاوی دیندے تے نقدی دی صورت وچ وی معاونت کردے۔ اج جتھے موٹروے دے اتے فیض پور ٹول پلازہ اے۔ اتھے قاریاں دی اک حویلی کجھ کمرے تے کانے سردے چھپے ہن سن۔ نلکا لگاسی۔ پھلاں دا اک باغیچہ دھنیا تے پوتنے دیاں کیا ریاں سن۔ دوپہر نون جدوں طالب علم چھٹی دا ویلا گزارن لئی تے سیر تھیں لئی ایس نلکے اتے آ جاندے۔ پوتنے تے دھنیا دی چٹنی کھدے لیرے لے لے دھوندے کھجوری پکھے یاں رسی کجھ کے

جھلیا جان والا چھت نال، بھیا لکڑی دا پکھا ہلایا جاندا۔ طالب علماں دے اڈا ڈسوٹ کيس تے الماریاں سن۔ جہاں وچ ایہ اپنے لیزے لے لے، تیل صابن تے کنگھی شیشے رکھ لیندے۔ سیال وچ حجریاں وچ لیف تلائیاں لے کے گھراڑے مار دے۔

پنڈ وچ کئی مائیاں تے بابے وی اپنے محلے دے بال اکٹھے کر کے قرآن پاک پڑھاندے سن۔ سب توں پہلاں نورانی قاعدہ یسرنا القرآن پڑھایا جاندا۔ نماز دا سبق دتا جاندا۔ سترے کلمے حفظ کرائے جاندے تے اوہناں دے معنے دے جاندے۔ فیر تیبویں سپارے ولوں تے کئی پہلے سپارے توں لے کے پورے قرآن پاک دی حفظ تعلیم دتی جاندی۔ اج جدوں کہ سائنس دے دور نے عروج حاصل کر لیا اے۔ کملیاں اٹاں دیاں بنیاں مسیتاں شہید ہو گئیاں تے اوہناں دی جاگہ مربع، تکون، مستطیل تے گول ڈیزائناں تے ہیل بوٹیاں والیاں ٹائلاں نال مسیتاں بن گئیاں۔ دبھ دیاں صفاں دی جاگہ دریاں تے رنگ برنگے آرام دہ عالیچے وچھ گئے۔ کوڑے تیل تے دیسی گھیونال بلن والے دیویاں دی جاگہ برقی ٹیوباں بلباں تے رنگ برنگے فانوساں نے لے لئی۔ پھر پھر کر دے پکھے لگ گئے۔ کئی مسیتاں تاں امیراں کبیراں نے ایئر کنڈیشنڈ بنا دتیاں نین۔ بیٹری دے سپیکراں دی جاگہ گلھے نال لان والے بٹن ورگے مائیک بن گئے۔ نمازیاں لئی پوہ دے گھر کوریاں وچ گیزر دا نگھاپانی تے گرمیاں نوں پین لئی ٹھنڈے ٹھار پانی دے کولر نصب ہو گئے۔ درس دے اڈا ڈشعبے بن گئے۔ ناظرہ، حفظ، تجوید، صرف تے نحو تے حدیث فقہ دی تعلیم اڈا استاد پڑھان لگ پئے۔ کدی۔ پنڈ وچ او تھوں دی وڈیری بڈھری مائی کولوں قرآن پاک پڑھن لئی مونہہ ہنیر لڑیاں دا جھر مٹ پے جاند اسی۔ شاگرد کڑیاں اپنی استانی دے گھر

سارا کم وی کر دیاں، پانی بھر دیاں، بوکھر بہاری دیندیاں تے بھین جی دے طوطے نوں
 چوری کھواندیاں تے اوہدے کولوں گلاں سن دیاں تے ایسے گھر دیاں دھیاں
 دھیانیاں معلوم ہندیاں۔ ایسھوں تیکر کہ استانی دی وفات اتے سب توں زیادہ ایہو
 شاگرد کڑیاں روندیاں تے وین پاندیاں۔ زیادہ توں زیادہ قرآن مجید پڑھ کے
 بخشدیاں۔ جدوں ایہ کڑیاں ڈولی پیندیاں تاں استانی دا قیمتی سوٹ وی ڈھکن والے
 لاڑے دے ماپے لیاؤندے قرآن پاک ختم ہندا تاں پھلیاں پتا سے مٹھائی ونڈی
 جاندی۔ استادنی نوں جھوٹی ویہڑتے مانیاں دانے باڑی ساہنی وچ دیندے۔ پر
 اجکل استاد تنخواہاں اتے وی پڑھاندے نیں۔ غمی خوشی دے موقع اتے ایہناں درسوں
 وچ طالب علماں لئی پینگا روٹی نگر گھلایا جاندا اے۔ حیاتی دے دو بے شعبیاں وانگوں
 درسی شعبے وچ وی بڑی تبدیلی تے ترقی ہوئی اے۔ دور دراز دے شہراں وچوں آکے
 لوک پہاں تاں لہور، راولپنڈی، اسلام آباد وچوں قرآن حدیث پڑھدے نیں۔ فیر
 ایہو حافظ قاری اتھھے درسوں وچ تنخواہ لے کے پڑھاندے نیں۔ اگلے پچھلے مائٹم مہو
 سائیکلاں اتے گھر گھر جا کے تنخواہ لے کے بالوں نوں پڑھاندے نیں۔ راجن پور،
 مظفر گڑھ، ملتان، خانیوال، سرگودھا، میانوالی، کوہاٹ، صوبہ سرحد، آزاد کشمیر دے ایہ
 قاری حافظ پورے ملک دے وڈے وڈے قصبے تے شہراں وچ کھکشاں وانگوں
 کھلے نیں تے ہر صورت وچ قرآن وادرس جاری سارڈا اے۔

سائنس آئی بہاراں لائی

سائنس کی ایجادات سے پہلے زندگی گزارنے کے تمام پہلو بڑے کٹھن تھے۔ سائنس کی ایجادات سے انسانوں کو نئی روشنی ملی۔ زندگی میں آرام اور چمکون ملا۔ اگر ماضی اور حال کا موازنہ کیا جائے تو ہمارا حال بڑا درخشندہ ہے۔ پرانے وقت میں شدید گرمی، حدت اور جس کو دور کرنے کیلئے کھجور کی ٹہنی سے بنے ہوئے پٹھے استعمال ہوتے تھے۔ یا پھر لوگ درختوں کی چھاؤں میں بیٹھ کر دوپہر گزارتے تھے۔ سائنس کی ایجاد سے برقی فین بن گئے۔ ٹیبل اور چھت والے برقی پٹھے چلانے سے گرمی کے موسم میں ہمیں ٹھنڈی ہوائیں میسر آئیں۔ اس سے زیادہ ایئر کولر اور ایئر کنڈیشن نے ہمیں ٹھنڈی ہوا مہیا کر دی۔ کبھی وہ وقت تھا کہ ہم بچا کھچا کھانا ٹھنڈی جگہ پر رکھتے تھے اب سائنس کے دور میں فریج اور فریزر جہاں ہمیں برف مہیا کرتے ہیں وہاں پھلوں، سبزیوں، دودھ، دہی اور گوشت دوسرے دن کے لئے محفوظ رہتا ہے۔

سائنس کی ایجاد سے فاصلے سمٹ کر رہ گئے ہیں۔ پہیہ کی ایجاد سے پہلے لوگ پیدل یا گھوڑے نچروں پر سفر کرتے تھے۔ پہیہ بن گیا تو لکڑی کی گاڑیاں اور ہڑے تانگے بار برداری اور سواری کے لئے سفر کا ذریعہ بن گئے۔ کونکہ سے یہیں چلتی رہیں۔ پھر پٹرول ایجاد ہوا تو کار اور تیز رفتار بسوں نے فاصلے کم کر دیئے۔ بحری جہازوں نے کشتی اور بادبانوں کی جگہ لے لی۔ ہوائی جہاز بن جانے سے فاصلے سمٹ گئے۔

مہینوں کا سفر دنوں میں اور دنوں کا سفر گھنٹوں میں طے ہونے لگا۔

اسی طرح سائنس کی ایجاد سے پیغام رسانی میں آسانیاں پیدا ہو گئیں۔ کبھی ڈاک کے ہر کارے پیدل یا گھوڑوں پر پیغامات پہنچاتے تھے۔ اب تیز رفتار ریل بسوں اور ہوائی جہاز کے ذریعہ ڈاک دنیا کے گوشے گوشے میں پہنچ رہی ہے۔ تار اور ٹیلیفون کی جگہ انقلاب برپا ہوا ہے۔ موبائل نے اور آسانیاں پیدا کر دی ہیں۔ پوری دنیا کے ممالک میں موبائل کے ذریعہ آنکھ جھپکنے میں پیغامات پہنچنے شروع ہو گئے ہیں۔ سائنس کی ایجاد سے زندگی کے ہر شعبے میں آسانیاں پیدا ہو گئی ہیں۔ پیچیدہ اور پوشیدہ امراض کا پتہ چلانے کے لئے حکماء اور ڈاکٹر سر توڑ کوشش کرتے تھے۔ اب الٹراساؤنڈ اور ایکسرے نے مہلک امراض کا پتہ آسانی سے چل جاتا ہے۔

پرانے وقت میں مسجد مکتب، اسلامی مدرسے اور سرکاری سکول بچوں کو سادہ ڈھنگ سے علم کی دولت بانٹتے تھے۔ اب سائنس کا دور ہے بہترین قلم، بہترین کاغذ اور رنگین طباعت کی کتابیں پڑھنے لکھنے والوں کو راحت و سکون دے رہی ہیں۔ سی ڈی میں ہزاروں صفحات کی کتابیں محفوظ ہو رہی ہیں۔

ایک وقت تھا انسان چقماق سے آگ جلاتا تھا۔ پھر ماچس نے آگ جلانے میں آسانیاں پیدا کر دیں۔ آج ماچس کی جگہ لیٹر نے لے لی ہے۔ روشنی اور حرارت کے لئے برقی اور سوئی گیس کے چولہے اور ہیٹر انسان کو آرام بانٹ رہے ہیں۔ بلب اور ٹیوب کی ایجاد سے اندھیرے ختم ہو گئے ہیں۔ رنگ برنگی لائٹیں، قمقمے اور شمع دان جگمگ جگمگ کر رہے ہیں۔ ماضی میں جلنے والے سرسوں اور گھی کے چراغ مدہم روشنی والی موم بتیاں اور مٹی کے تیل کے دیئے بیتے سے کی یاد بن کر رہ گئے ہیں۔

سائنس کی ایجاد نے زندگی گزارنے کے ہر پہلو اور شعبے کو ترقی پذیر بنا دیا ہے۔ بیلوں سے ہل چلانے والے دہقان سارا سارا دن ہل چلاتے تھے۔ سائنس کا کرشمہ ٹریکٹر آج دہقانوں کے لئے سنہری دور لے کر آیا ہے۔ بوجھ لادنے کے لئے کبھی انسان گدھے استعمال کرتا رہا۔ آج ٹریکٹر اور کرینوں نے تمام دشواریاں دور کر دی ہیں۔ سینکڑوں من کا بوجھ ٹریلیوں پر لاد کر ایک جگہ سے دوسری جگہ پہنچایا جا رہا ہے۔ وہ بھی بڑی آسانی سے۔ سائنس کے آنے سے جہاں زرعی انقلاب ہوا ہے۔ وہاں آنے والے زلزلے، سیلاب اور طوفانی ہواؤں اور برسات کا پتہ چلانے کے لئے دن رات ریڈار حرکت کر رہے ہیں۔

طباعت اور کتابت اور حساب کتاب کے لئے کمپیوٹر ایجاد ہو چکے ہیں۔ پائی پائی کا حساب منفی، جمع اور تقسیم کرنے میں آسانیاں پیدا ہو چکی ہیں۔ سائنس کی ایجاد نے سات سمندر پار ممالک کی خبریں پل بھر میں ایک جگہ سے دوسری جگہ پہنچانی شروع کر دی ہیں۔ ریڈیو اور ٹی وی اور کیبل پر آنا فانا دنیا بھر کی معلومات میسر ہیں۔ یہ روشنی کا دور ہے۔ اتھاہ اندھیرے بھاگ رہے ہیں۔ اجرام فلکی کے بارے حیران کن معلومات مل رہی ہیں۔ انسان سائنس کے بل بوتے پر چاند پر کمندیں ڈال رہا ہے۔ علامہ اقبال رحمۃ اللہ علیہ نے اپنے ایک شعر میں جو اشارہ کیا تھا کہ

ع   ستاروں سے آگے جہاں اور بھی ہیں

سائنس نے اس کی حقیقت کو چار چاند لگا دیے ہیں۔ ایک سورج کے ارد گرد بے شمار سورج گردش کرتے دریافت ہو رہے ہیں۔ ایک ایک ذرہ میں بے کراں جہان دریافت ہو رہے ہیں۔ ایک ایک قطرے میں ساگر ٹھاٹھیں مارتے دکھائی دینے

لگے ہیں۔ سائنس کے سامنے آج سات عجائبات کی داستانیں پھیل چکی ہیں۔

آسمان سے باتیں کرتی بلڈنگیں پلک جھپکنے میں اوپر سے نیچے اور نیچے سے اوپر لانے والی لفٹ حیرت میں ڈال رہی ہے۔ آبادی ہر روز بڑھ رہی ہے۔ کھیت سمٹنے لگے ہیں۔ لہذا سائنس کے آزمودہ طریقوں سے کھیتوں کی پیداوار بڑھائی جا رہی ہے۔ جہاں کبھی ایک ایکڑ میں ایک ہی فصل اگائی جاتی تھی آج سائنس کے نئے آلات اور کھیتوں کے استعمال سے فصلیں دگنی ہو رہی ہیں۔ پرانے زمانے میں گندم پچیس تیس من فی ایکڑ سے لیتے تھے۔ اب سائنسی آلات سے کاشت کی جانے والی اراضی میں دو دو تین تین فصلیں اور دگنی پیداوار لی جا رہی ہیں۔ طرز جدید کے پل، موٹروے کی کشادہ سڑکوں نے فاصلوں کے قلابے مایا زینے ہیں۔ سارا سال میوہ سبزیاں ہر جگہ وافر مقدار میں مل رہے ہیں۔ قسم قسم کے پارچاٹ، دیدہ زیب ڈیزائینوں میں ضروریات زندگی کا سامان، ماڈرن طرز کی بلڈنگیں، ایئر کنڈیشن کاریں اور پجارو گاڑیاں سب مل جل کر یہ تعبیر سچ کر رہی ہیں کہ

سائنس آئی بہاریں لائی

ہمیں ان ترقی پذیر لمحات کی قدر کرنی چاہیے۔ سستی غفلت اور تساہل کے

لبادہ و پچینک کر اس سائنس کے دور کے شانہ بشانہ چلنا چاہئے۔

زیب النساء اثر

زیب النساء اثر 17 جون 1976ء نوں محمد بوٹا انصاری المعروف اثر انصاری فیض پوری دے گھر اثر منزل محلہ جابر پورہ فیض پورہ خوردر ضلع شیخوپورہ وچ پیدا ہوئی۔ 188ء ایہناں دے وڈا وڈیرے محمد بن قاسم دے لشکر نال سندھ آئے دس تدریس تے پارچہ بانی داکم کر دے سن تے فیر لہور دے نیزے نین سکھ وچ آوے۔ 189ء زیب النساء دے والد اک داستان گو، شاعر تے ادیب نین تے والد نے ایہ فن اپنی والدہ زینب بی بی کولوں لیا جہڑیاں پنجابی دیاں شاعرہ سن۔ زیب النساء دی والدہ رضیہ بیگم گھریلو خاتون نین۔ 190

زیب النساء نے گورنمنٹ ہائی سکول فیض پورہ خوردر توں میٹرک تیکر تعلیم حاصل کیتی اے دسویں کرن مگروں کڑیاں منڈیاں نوں ٹیوشن پڑھاندیاں نین کتاباں پڑھن دا بہت شوق اے تے ایہناں نوں شاعری اپنے وڈیاں کولوں ورٹے وچ ملی لکھی لئی لکھن لکھان دا شوق بچپن توں ای اے جدوں سکول وچ سن اوس ویلے تعلیم دے دوران ای مضمون پتے نظماں لکھنیاں شروع کر دتیاں۔ 191ء ویلے دے نال نال شاعری تے نثر نگاری دے وچ پختگی آوندی گئی ایہ نال نال مصوری تے کتابت دی کردیاں نین۔ 192ء شاعری وچ اپنے والد کولوں اصلاح لہندیاں نین۔ 193

زیب النساء نے اپنے والد تے وڈی بھین شاعرہ تے جویہ عابدہ اثر تے بھراواں عبدالجبار اثر، غلام عباس شاد مصری، عبید اللہ عربی تے سردار محمد عبداللہ نال رل کے کیناں کتاب لڑیاں، تھلی، قوس و قزح، سندھ، شاخ ادب، جگنی، پتن، پنچند تے چاننی نوں مرتب کیتا تے اپنے وڈے بھرا عبدالجبار اثر نال مل کے ”وادی مہراں دی سیر“ لکھی جیہدا ترجمہ نجاد حیدر پرویز مظفر گڑھ نے سرائیکی وچ کر کے چھپوایا۔ والد دی تصنیف و تالیف وچ معاونت کردیاں نین۔ زیب النساء دا کلام تے معلوماتی تے اسلامی کہانیاں مختلف مضمون ملک دے نامور اخباراں تے رسالیاں وچ چھپدے نین۔ 194

زیب النساء اثر داسی حرنی تے مشتمل اک قصہ ”عزیز“ دے عنوان پٹھ 1988ء نوں چھاپے چڑھ چکیا اے کئی اداریاں ولوں علمی ادبی خدمات اُتے سنداں تے میڈل لے چکیاں نین۔ 1965ء توں باقاعدگی نال ہر مہینے زیب النساء دے گھر مشاعرہ ہوندا اے۔ 196

زیب النساء نے نعت حمد غزل تے نظم توں دکھ عزیز دے سرنالویں پٹھ اک سی حرنی دی لکھی جس طراں مجموعی طور تے زیادہ شاعری اُتے اسلامی اثرات اگڑویں نین اوسے ای طراں سی حرنی عزیز دا موضوع دی سرکار دو عالم دی حیات مبارکہ نال جڑیا ہویا اے۔ دُنیا وچ آپ دی آمد توں پہلاں عرب دی سیاسی صورتحال آپ دا دنیا تے تشریف لیاؤناں لوکائی دا جہالت وچوں نکل کے روشنی دے رستے تے پیر دھرنا حق سچ دا پیغام عام کرن لئی آپ دا سختیاں تکلیفاں تے

مصیبتاں جملن تے آخروج دین دا غالب آون ایہہ سبھ کجھ سی حرفی دے اہم موضوعات نیں سی حرفی دے آخری کجھ بیت مکمل طور تے نعتیہ نیں۔

احمد	اے	سردار	اساڈا
آقا	تے	مختار	اساڈا
اوکڑ	وج	غمنوار	اساڈا
زیبا	غم	گسار	اساڈا

نمونہ کلام

سی حرفی

ذ

ذہانت ختم سی ہوئی محرم راز نہ وسدا کوئی
غیرت سب دی ہیسی سوئی زیبا ستم دی پھری دھروئی

ر

رب نے اپنا کرم کمایا احمد دُنیا اُتے آیا
گھر عبداللہ دا چکایا زیبا مائی آمنہ جایا

ز

زور باطل دا توڑیا آ کے حق تے سچ دا وعظ سنا کے
لا الہ دا ورد پڑھا کے زیبا قلباں نوں چکا کے

س

سعادت دُنیا پائی ختم ہوئی سی سب گراہی
مگنی ظلمت تے سیاہی زیبا دھرتی اُس چکائی

ش

شرافت اُس پھیلائی سب دی کیتی رہنمائی
منزل نیڑیوں چا دکھائی زیبا خوش سی ہوئی لوکائی

ص

صدق یقین دا سبق پڑھایا احمد مرسل راہ دکھایا
لے سنیہا حق دا آیا زیبا رحمت دا ادہ سایا

ض

ضرب جدوں اوس حق دی لائی کفر سی عربوں ہویا راعی
شرک نے جگ قوں بھاڑ چائی زیبا دُنیا اُس چکائی

ط

طریقت جس اپنائی سمجھو اوہنے منزل پائی
سوئی سدھی واٹ دکھائی زیبا رہ گیا خوف نہ کائی

ظ

ظلمت عربوں دُور ہوئی سی دھرتی تُوَر د تُوَر ہوئی سی
نخوت چکنا چور ہوئی سی زیبا جند معثور ہوئی سی 198

سیونے رنگیاں گلاں

رب دی ذات اے رازق سب دی

پتھراں دے وچ کیرے پالے

چنگیاں مندیاں نوں دے روزی

کدی نہ اپنا وعدہ ٹالے

پاک محمد سرور عالم

شان نرالا پایا

لہندے چڑھدے دکھن پریت

رب نے ناں چکایا

مال دے پی ای پٹھیاں جنت

پان نصیباں و آئے

پوری شفقت ہمت جذبے
 اک کھیاں نوں پالے
 رب نے عامان خاصاں دے لئی
 نعمتاں چار بنائیاں
 اک ہوالے مُفتی دتی
 کیتیاں خاصاں عطائیاں
 دوجا مینہہ سمناں لئی و رھدا
 بنگلے جھکیاں اُتے
 کوئی نہ تیتار ہندازیا
 وچ ساون دی رُتے
 تیا جن دا چانن و ٹڈیا
 اک جھیا رب سائیں
 ٹھکیاں ڈھارے مھلاں اُتے
 چانن ہے سب تھائیں
 چوٹھی ڈھپ سورج دی اُڑے
 عامان خاصاں تائیں
 جھکیاں بنگلے مگڑے ماڑے
 چک اٹھن سب جائیں
 نیکاں داکم نیکی کرنی
 ہر دم کردے جانڈے
 بھڑیاں داکم بھڑکمانا
 دُنیا نوں ستاندے
 عمر بندے دی برف دے دانگوں
 کھر کے گھلدی جاوے
 بندہ سمجھے عمر ہے ودھدی
 زیبا بھیت نہ پاوے

عابدہ اثر

اصل ناں عابدہ بیگم تے قلمی ناں عابدہ اثر اے۔ 122 ایہہ 15 اپریل 1973ء نوں محلہ جابر پورہ اثر منزل فیض پور خورد ضلع شیخوپورہ وچ پیدا ہوئی۔ 123 عابدہ دے والد محمد یونس فقیر اثر انصاری فیض پوری چنگے داستان گو، شاعر تے ادیب نیں۔ عابدہ دی والدہ رضیہ بیگم اک گھریلو خاتون نیں۔ عابدہ اثر نے گورنمنٹ گرلز ہائی سکول فیض پور خورد وچوں میٹرک تے ایف اے گورنمنٹ ایلیمینٹری کالج شرقپور برائے خواتین توں تے بی اے گورنمنٹ اپوا کالج برائے خواتین جیل روڈ لاہور توں کیتا تے اپوا کالج دے میگزین ”حرم ادب“ دیاں مدیرہ وی رہیاں۔ عابدہ دی شادی گولڈ عبدالملک ضلع شیخوپورہ وچ چاچے دے پتر نال ہوئی اے۔ ایہہ گھر دے کم کالج توں علاوہ اک ایجوکیشن اکیڈمی وی چلا رہیاں نیں۔ عابدہ نیوں علمی ادبی شوق باپ دلوں وراثت وچ ملیا جس پاروں پڑھائی دے دوران شاعری تے نثر نگاری شروع کردتی۔ ویلے دے نال نال ایہہ ادبی ذوق نکیرا ہوندا گیا تے دسویں جماعت وچ پنجابی نظم ”فجر داتاارا“ لکھی۔ 124 جیہڑی نمونہ کلام وچ شامل اے۔ بی اے کرن مگروں اردو انگلش تے عربی رسم الخط دی کتابت، مصوری تے ڈیزائننگ دافن اپنے والد کولوں حاصل کیتا۔ شاعری تے نثر نگاری وچ اصلاح وی اپنے والد کولوں لیندیاں نیں۔ 125

عابدہ نے اپنے والد تے وڈے بھرا عبدالجبار اثر تے کئی بھین زب النساء اثر نال رل کے کئی کتاب لڑیاں مثال دے طور تے تلی، قوس و قزح، سدا، شاخ ادب جگنی، چمن، پنجد تے چاننی مرتب کیتیاں تے اپنے والد دی پنجابی کہانی ”تبر جنی جاگہ، تے اپنے بھرا عبدالجبار اثر دی کتاب ”دادی مہران کی سیر“ دا پنجابی وچ ترجمہ کیتا۔ 126 آل انصار دیاں معتبر شخصیات دے حالات و تعارف اُتے مبنی درجتاں کتاباں تصنیف کیتیاں نیں۔ 127 عابدہ اثر نے کئی قلمی نسخے تیار کیجے ہوئے نیں۔ جہاں وچوں اسلامی اشوارہ ناں دی اک کتاب چھپتی چھاپے چڑھ جاوے گی۔ جیہڑے وچ اسلامی حیاتی گزارن لئی اٹھ دناں دا ذکر اے۔ عابدہ دی شاعری تے نثری مضمون مختلف اخباراں تے رسالیاں وچ چھپدے رہندے نیں ایہہ نال نال شاعری تے مختلف مضامین اُتے کئی اداریاں دلوں سنداں تے میڈل وی حاصل کر چکیاں نیں تے مختلف مشاعریاں وچ حصہ لیندیاں نیں۔ 1965ء توں باقاعدگی نال ماہانہ مشاعرہ ایہناں دے والد اپنے گھر وچ کرواندے نیں۔ 128

عابدہ اثر اوہناں پنجابی شاعرات وچوں اے جہاں دا جھکاؤ مذہب دل بہتا اے اوہناں دی شاعری وچ حمدیہ تے نعتیہ کلام ساڈی ایس گل دی گواہی دیندا اے ایس توں علاوہ عابدہ اثر نے کجھ رومانی تے معاشرتی موضوعات اپنی شاعری نوں دان کیجے۔ اوہناں دی غزل تے نظم روایتی شاعری نال داواہ میل کھاندی نظر آؤندی اے۔

دنگی دیکھو۔

سدھراں آس امیدیاں لے کے فجر دا تارا چڑھیا
 بانگے اٹھ کے وضو کرن لئی ہتھ دج لوٹا پھڑیا
 طالب علماں پکڑ کتاباں کیتی درس تیاری
 شفق دے اُتے لالی پھٹی جا پے سُرخ کناری 129

نمونہ کلام

غزل

دُنیا فانی چار دِناں دا اتھے رہن بئیرا
 کاہنوں میری میری لگوکیں وانگوں ڈاؤن بئیرا
 کتھے دارا، پورس، امھی کتھے اج سکندر
 قبراں دے دج سُخ پے نیں گجھ نہ کہن بئیرا
 کیوں کرنا ایں ہیرا پھیری ہر دم بے ایمانی
 تاہیوں بئقراری من دج تاہیں چمن بئیرا
 ہر دن چڑھ کے سورج ڈبدا اِنج صلیتاں ڈبن
 تیری بے حسی دے اُتے پاندا وین بئیرا
 دوجے مُلکاں وچوں آ کے موجاں عیش اڈاؤن
 ماں پو جائی گھر نہ آوے کرے نہ بھین بئیرا
 کاہنوں اپنی جان دے اُتے بھاویں بھار ناداناں
 دو گھڑی لئی ٹہنی اُتے چڑیاں وی کر لین بئیرا
 دند ہاتھی دے دیکھن والے تے کھان والے نے ہور
 عابدہ کوں بھروسا کرے عزتاں دے تال کھین بئیرا 130

نہیب بی بی

اصل ناں نہیب بی بی تے قلمی ناں نہیب اے۔ 1922ء نوں ملک پور نزد قلعہ غوث (ترڈے والا) شرچور روڈ ضلع شیخوپورہ وچ پیدا ہوئی۔⁽¹⁷⁸⁾ والد دا ناں شمس دین سی تے والدہ دا ناں مہتاب بی بی اے۔⁽¹⁷⁹⁾ نہیب بی بی دے والد دباغبانی داکم کردے سن جیہڑے شرچور دے نواح وچ ملک پور دے رہن والے سن۔ ایہ جوانی وچ ای فوت ہو گئے۔ قلعہ غوث وچ اوہناں دی قبر اے۔ انج مہتاب بی بی (والدہ نہیب بی بی) نے جوانی وچ موضع کارچوے امام دین نال نکاح کر لیا۔ مہتاب بی بی دے پہلے خاوند شمس دین وچوں نہیب بی بی تے اوہداوڈا بھرا خوشی محمد سن۔ مہتاب بی بی ملک پور چھڈ کے موضع کار ضلع شیخوپورہ وچ پہلے بال نال لے کے آ گئی۔ امام دین نے ایہناں بالاں نوں بڑا پیار دتا تے ویایا۔⁽¹⁸⁰⁾

نہیب بی بی چچی ان پڑھ سی پر اللہ پاک نے اوہنوں عرفان تے روشن ضمیری عطا کیتی سی۔ فیض پور خردیاں مائیاں اج وی اوہنوں فجر دے ناں والی آکھ کے یاد کردیاں نیں۔⁽¹⁸¹⁾

نین سکھ وچوں نقل مکانی کر کے فیض پور خرد وچ اک انصاری قبیلہ آسیا۔ ایس ٹبر دے بڑے ای لائق بندے حکیم محمد ابراہیم نقشبندی مجددی نال نہیب بی بی ویایا گئی۔ نہیب بی بی دے چار پتر تے چار دھیاں نیں۔⁽¹⁸²⁾

نہیب بی بی ویلے دے اک داستان گو شاعر تے ادیب محمد بوٹا المعروف فقیر اثر انصاری فیض پور دی والدہ نیں۔ اوہ عابدہ اثر تے نہیب النساء اثر جیہڑے پنجابی دی جنگی شاعرہ نیں دی دادی اے۔⁽¹⁸³⁾

نہیب بی بی 1952ء وچ ایس دنیا توں چلانا کر گھیاں۔ اوہناں دی قبر پنڈ کالر (بھورے والے قبرستان) وچ اے۔⁽¹⁸⁴⁾

نہیب بی بی نے دنیا دی بے ثباتی نوں اپنی باطنی آکھ نال تکیا تے بے اختیار اوہنوں شعر داروہ دے دتا۔ ان پڑھ ہون پاروں اپنا کلام خود نہیں لکھ سکدیاں سن۔ لکھن داکم اوہ اپنے خاوند تے اپنے وڈے پتر فقیر اثر انصاری کولوں لیندیاں رہیاں۔ اوہناں لوری تے ماہیادی طرز آتے حمد تے نعت لکھی اے۔⁽¹⁸⁵⁾

نہیب بی بی دا پنجابی کلام ڈھنڈی سوچ اُتے مذہب پسندی دی عکاسی کردا اے۔ اوہناں اک درد مند دل رکھن والے منکھ وانگر آل دوال نوں دیکھیا تے اک چنگے مقلد وانگوں دین اسلام نوں دلوں بجائوں غیا جہدے پر چھاویں اوہناں دا کلام وچ واضح نظریں پیندے نیں۔ ونگی لئی ایہ چند مصرعے دیکھو:

دو نین مولے نیں۔۔۔۔۔ آقا نے عرشاں تے دیکھے نور دے شعلے نیں
 چڑھ آئیاں گھٹاواں نیں۔۔۔۔۔ پتر اں دے جگ لئی تے ماواں ٹھنڈیاں چھاواں نیں
 اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

ہوئی دُور حیرانی اے۔۔۔۔۔ دو جگ وچ زینب سچا پیر جیلانی اے (187)

ماہیے دی طرز وچ اک حمد (غیر مطبوعہ)

بدلاں داسایا اے	گمن کہہ کے اللہ پاک نے ایہ جہان بنایا اے
راوی دا کنار اے	جدوں غم گھیر لیندے سانوں رب داسہارا اے
بھنے کک دے دانے نیں	رب نے دھرتی تے تنبو فلکاں دے تانے نیں
اک شمع جگائی اے	پانی اُتے اللہ پاک نے ایہ دھرتی ٹکائی اے
دیکھو بیڑا اثر دا اے	رب ساری دنیا ویاں لوڑاں پوریاں کر دا اے
رت آئی سہانی اے	واحد رب ہیگانہ اوہدا ثانی اے
پڑھے بالاں نے سپارے نیں	پیدا رب نے کیتے سورج جن ستارے نیں
بنے کھنڈ دے کھانے نیں	ہر ویلے اللہ پاک دے بھر پور خزانے نیں
تک بھیدیاں چردیاں نیں	رب دے فضلوں ای ایہ بیڑیاں تردیاں نیں
رُکھ ہلدے قطار اندر	حمد اں گاندیاں نیں کونکلاں رنگی بہار اندر
سرگھی داتا را اے	گمن کہہ کے اللہ پاک نے کیتا جگ داپارا اے
کھڑی رات دی رانی اے	رب دے ای قبضے وچ ہیگی موت زندگانی اے
پھل کھڑے پئے گھاباں دے	رُخ رب موڑ دیندا شوہ وچ گرداناں دے
پھل کھڑا یا اتار دا اے	رب دی شاہی وچ کوئی دم نہ ماردا اے
اساں کا نگ اڈایا اے	مکے وچ گھر رب دا جگ سیس نوایا اے
پتلی دا چھا با اے	کے وچ گھر رب داسوہنا خانہ کعبہ اے
ہویا زم زم جاری اے	مکے وچ حج کردی جا کے دُنیا ساری اے

ہویا زم زم جاری اے

کے وچ حج کردی جا کے دنیا ساری اے

توں جھک کے کھلویا کر

رب دے ڈر قہروں پے بجدے رویا کر (186)

نمونہ کلام:

لوری

(غیر مطبوعہ) حمد تے نعت دا تاثر ملدا اے۔

گل وچ گانی اے۔۔۔۔۔ سوں جا میرے پت سوہنیا رت کتھی سہانی اے

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

بیٹھا حکم چلاندا اے۔۔۔۔۔ پتھراں وچ کیریاں نوں اوہ رزق پچاند اے

اچا شان سپارے دا۔۔۔۔۔ سوں جا میرے پت سوہنیا سکھ لے کے ہمارے دا

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

جنے کرم کمایا اے۔۔۔۔۔ گھر عبد اللہ دے نبی سوہنا آیا اے

سادی شاخ انگوریں دی۔۔۔۔۔ آقا دے ناں اندر ہے ٹھنڈک کافوراں دی

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

کلیاں کھلیاں نیں۔۔۔۔۔ آقا دے ناں دیاں بانگاں ملیاں نیں

کیڑی چمک ستارے دی۔۔۔۔۔ کیڑی اچی شان ہنگی ساڈے آقا پیارے دی

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

بلی شمع نورانی اے۔۔۔۔۔ دنیا دے وچ کدھرے نہ آقا دانی اے

اک وگدی نہر ہووے۔۔۔۔۔ اللہ پاک کرم کرے میرے بچوے دی خیر ہووے

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

اک نور تجلا اے۔۔۔۔۔ آقا سوہنے دا اساں پھر لیا پلا اے

آیا تلا اے بہاراں دا۔۔۔۔۔ پت میرا خادم اے نبی پاک دے یاراں دا

اللہ تیرا بادشاہ۔۔۔۔۔ نبی تیرا بادشاہ

آدم نون اللہ پاک نے سوہنا تاج پہنایا اے
رب نے احمد گون وئی شان نیاری اے
رب نے عرشاں تے محبوب بلایا اے
رب دے ڈر قہروں پئے سجدے رویا کر
لکھ لکھ تھک گئے آں ہوئی حمد نہ پوری اے
زینب یا مولا در تیرا ملیا اے (188)

جن نون چکایا اے
لوہے دی آری اے
اک دیپ جگایا اے
ٹوں جھک کے کھلویا کر
مہکی کستوری اے
گنڈا در دا ہلیا اے

پنجابی زباں دیاں شاعرات
(حیاتی تے شاعری)
(مقالہ برائے پی ایچ۔ ڈی پنجابی)
بہاؤ الدین زکریا یونیورسٹی، ملتان

شاہین کرامت علی
لیکچرار پنجابی
گورنمنٹ کالج برائے خواتین سن آباد لاہور

ورودہ کبیر

(14 اکتوبر 1975ء)

فریدہ خانم

(26 جولائی 1975ء)

فرزانہ کوثر

(یکم فروری 1975ء)

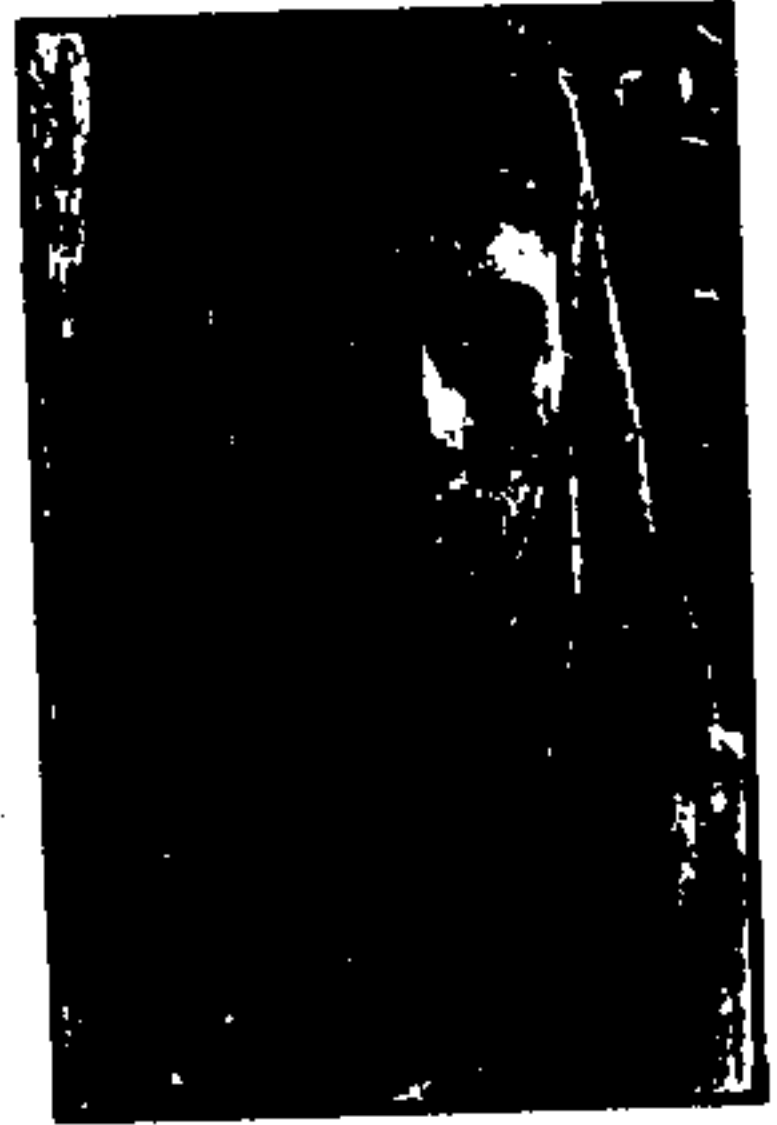
عنبر شاہد

(17 دسمبر 1977ء)

نازیہ رحمن

(25 اپریل 1977ء)

زیب النساء اثر

(17 جون 1976ء)

نوجوان ادیب، پوتر سوچاں دے شاعر دی علمی ادبی خزانہ
 حمد، نعت، نظم، غزل تے نثری پراگا

چین دی چائنی

مصنف: سردار محمد عبداللہ

ناشر: چوہدری عظمت علی آرزو
 بانی اثر انصاری اکیڈمی گوٹھ چوہدری لال گل
 نزد بلوئی شاہ عبدالکریم ضلع حیدرآباد سندھ

حالاتِ حاضرہ اُتے علمی ادبی مرقع

حمد، نعت، نظم تے نثر

اوکھیاں راہواں

نتیجہ فکر: غلام عباس شاد مصری

ناشر: چوہدری محمد خالد

بانی اثر انصاری اکیڈمی گوٹھ وڈی دو برجی
تختیل کوٹ غلام محمد ضلع میرپور خاص سندھ

زمانے دے دکھ درد، بے انصافیاں، جبر تے سینہ زوری تک کے
لکھیاں گئیاں / منظوم تے نثری علمی ادبی سوغاتاں

لکھے پندرہ حیاتی دے

شاعر: عبد الجبار اثر

ناشر: چوہدری محمد اسحاق انصاری
بینک آفیسر، مثالی کاشتکار، کھاریا نوالہ براستہ شیخوپورہ
صدرالانسبارویفیسر ٹرسٹ ضلع شیخوپورہ

اک نوجوان ادیب شاعر دی اچی سچی سوچاں دی علمی ادبی تخلیق

سوچاں دی تصویر

نتیجہ فکر: عید اللہ عربی

ناشر: حاجی محمد منظور احمد انصاری
 بانی: سفینہ اقراء ماڈل ہائی سکول
 نزد ریلوے اسٹیشن نارنگ منڈی ضلع شیخوپورہ